

biyografi

"BU BİYOGRAFİ,
BİR KİŞİNİN ÖZEL
YASAMI ÖZMANIN
DOK ÖTESİNDEDİR.
ÇÜNKÜ
BİLEN YOLDAŞIN
YASAMIYLA
PARTİNİN SAVAŞ TARIHI
AYRILMAZ BİÇİMDE
İÇİCE ÖRÜLDÜR."

İŞCİNİN SESİ DİZİSİ 8

1946-006

biyografi

**İ. Bilen -
Savaş dolu
yıllar 1**

İŞCİNİN SESİ DİZİSİ 4

biyografi

**İ. Bilen -
Savaş dolu
yıllar 1**

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ 6

Printed by Anvil Printers Ltd.(TU)

76. Doğum yıldönümünde,
kavgada bayrağı
dipdiri,
en önde
ve en yüksekte
tutan İ. Bilen
Yoldaş'a armağan!

ÖNSÖZ

Bilen Yoldaş, Kasım Yoldaş, Marat Yoldaş... Adı ne diye geçerse geçsin, bugün Türkiye Komünist Partisi'nin Genel Sekreteri olan yoldaşımızın türlü savaşlarla dolu bir yaşam öyküsü var. Bu küçük broşür, o büyük yaşam öyküsünün bir bölümünü içeriyor. Bu öyküden öğreneceğimiz çok şey var. En başta, Parti'nin, burjuvaziye ve oportünizme karşı savaşın tarihi. Sonra, bir komünistin kişiliği, yaşamını tümüyle Leninci savaşa adanmışlığı.

Marksizm-Leninizm, devrimin utkusu yolunda önder kadronun ve önderin rolünü açıkça koyuyor. Bilen Yoldaş'ımızın rolünü, görevini bugün anlamayanlar, hele ki anlayanları suçlayanlar, tarihsel körlük yapıyorlar. Bilerek ya da bilmeyerek Türkiye devrim hareketine zarar veriyorlar.

Kuşkusuz, devrimi işçi sınıfı, onun ardında yürüyen yığınlar yapacaktır. Ama doğru yolu gösterecek, deneyimli, atılımlı, atak, gerçekten Bolşevik bir partinin, bir önder kadronun, bir önderin varlığı utkunun

koşuludur. Bilen Yoldaş bugün Türkiye devrim hareketi için bu açıdan tarihsel önem taşır.

Bilen Yoldaşımızın gerçekten "efsanevi" bir yaşam öyküsü var. Ama bir kez daha yineleyelim: Bu öyküyü efsanevi yapan temel etken onun Leninci savaş yolu, ideolojik çizgisidir. Devrimci harekette değerlendirmeler öznel olmamalıdır, olamaz. Gerçek ölçüt ideolojik çizgi, bu temelde örgütsel kazanımlardır. İşte Bilen Yoldaş için büyük bir önder dedirten, onun Leninci çizgisi üzerine oturan savaş dolu yıllardır. Tek başına özveri, yiğitlik, hapislik değildir.

Bu biyografi, bir kişinin özel yaşamı olmanın çok ötesindedir. Çünkü Bilen Yoldaş'ın yaşamıyla Parti'nin savaş tarihi ayrılmaz biçimde içiçe örülmüştür. Biyografide emperyalizme, burjuvaziye, oportünizme ve likidasyona savaşı, savaşın türlü biçimlerini görüyoruz. TKP'nin 1973 Mayıs'ından bu yana süregelen atılımlarının nesnel ve öznel etkenlerini görüyoruz. Tarih bugüne bugünü anlamaya, yarını plânlamaya yaradığı, savaşıma ışık tuttuğu için, o ölçüde, yararlıdır. Bizler de bu biyografiden bu açılardan yararlanacağız. Bu biyografi küflü, paslı değil, canlı tarihtir. Biz bunu devrimci, komünist eğitimimizde el kitabı yapmalıyız, yapacağız.

İşçinin Sesi yayınlarında, işçi sınıfımızın, TKP'nin savaş yoluyla bağlı olarak, baş belgilerden biri "Bilen Yoldaş Çok Yaşa" oldu. Bu belge rastgele atılmadı, nesnel yargılara dayandı, dayanıyor. Biyografi, yargılarımızı bir kez daha doğruladı.

Bu bilinçle, TKP'nin, Bilen Yoldaş'ın önderliğindeki bir hareketin neferleri olarak haykırıyoruz.

Yaşasın Leninci TKP!

Yaşasın TKP'nin Leninci önderi Bilen Yoldaş!

R. Yürükoğlu

TKP MK Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaş

**TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ MERKEZ KOMİTESİ
GENEL SEKRETERİ İ. BİLEN YOLDAŞ'IN
KISA BİYOGRAFİSİ**

İ. Bilen Yoldaş, 18 ekim 1902'de Rize'de doğmuştur. Oranın yerlisi değildir. Babası, deniz subayı — öğretmendi. Bilen Yoldaş İstanbul'da büyümüştür. Kasımpaşa — Kulaksız'da oturuyorlardı. Orta öğrenimini bitirdikten sonra hem liseye gidiyor, hem akşamları motor-makinisti kurslarında eğitim görüyordu. Buradan, Tersanede motor-makine onarımı fabrikasına girdi.

1917-1918 yıllarıydı. Rusya'da kopan Büyük Ekim Sosyalist Devrimi dünyayı yerinden oynatmıştı. Sonra, padişahlık, emperyalist gruplardan Almanya'nın yanında yer alan İttihatçılar hükümeti, o zamanki egemen çevreler Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmışlardı. Enverler halkı, milleti, memleketi yüzüstü bırakıp kaçtılar. Korkunç bir yıkım geldi. Memleket uçurumlara yuvarlandı. Emperyalist salgıncılar, Antant devletleri orduları Anadolu'ya daldılar, İstanbul'a girdiler. Birinci Dünya Savaşı, bir yanıyla, yarı sömürge Osmanlı impa-

ratorluğunu emperyalist gruplar, devletler arasında bir üleşme savaşıydı. Bu üleşme kanlı bir yağmaya döndü. İngiliz, Fransız, Amerikan, İtalyan, Yunan orduları, herbiri Türkiye'nin bir yanına oturdu. Bu durum halk arasında, yığınlar, katmanlar arasında, özellikle emekçiler, işçiler arasında sarsıcı tepkiler yarattı.

İstanbul'un belli semtleri, ayrı ayrı, İngilizlerin, Fransızların, Amerikalıların kontrolü altına girdi. Tersanelere, İ. Bilen Yoldaş'ın çalıştığı fabrikaya İngilizler el koydu. Böylesi bir ortamda, özellikle bu fabrikada İ. Bilen Yoldaş hem somut biçimde sömürüyle, hem de somut olarak yabancı boyunduruğuyla yüzyüze geldi. Bu iki faktör, üstelik ve özellikle kapitalizme, emperyalizme, sömürgecilik sistemine ilk yıkıcı yumruğu indiren Kızıl Oktobr Devrimi'nin etkileri İ. Bilen Yoldaş'ın işçi sınıfına özgü bilinçlenme sezişini etkiledi. Bu edimsel bir işlevdi. Bu, bir komünistin yetişmesi için tükenmez bir kaynaktı.

İ. Bilen Yoldaş'ın komünist savaşıçısı yolunu bulmasında, Türkiye Komünist Partisi'ne girmesinde öz teyzesinin oğlu Mehmet Aruz'un yardımı olmuştur. Aruz, Oktobr Devrimi'ne, iç savaşılara katılmıştı. Bolşevikler Partisi'ne girmişti. 1919'da, Mustafa Suphilerin İstanbul'a gönderdikleri büyükçe bir komünist grubun başındaydı. Salgıncılara karşı savaşıta, ulusal bağımsızlık, kurtuluş savaşıında bu grup önemli rol oynadı. Gene bu grup, daha çok İstanbul'da TKP'nin gelişmesine somut katkılarda bulundu. Aruz'un takma adı "Baba Mehmet"ti.

1908 burjuva devrimi olduğu zaman İ. Bilen daha ilkokula başlamamıştı. Bu devrimi, Rusya'da patlayan 1905 burjuva demokratik devrimi etkilediydi. Türkiye'de bu burjuva devrimi de güdüktü. Burjuvazi cılızdı. Devrimin açılmasına, halka, yığınlara inmesine karşıydı. Daha ilk günden padişahlıkla, derebeyi ve

toprak ağalarıyla uzlaşma yoluna gitti. Eski devlet mekanizmasını yıkmadı, kırmadı. Kendi çıkarlarını koruyacak biçime sokmaya çalıştı bu mekanizmayı. Meclisleri olan Anayasalı bir padişahlık düzeni kurdu. Yarı sömürgelik durumu olduğu gibi kaldı. Devlet içinde bir devlet olan "Genel Borçlar Kurulu" — Düyun-u Umumiye" egemenliğini sürdürdü. İttihatçılar, hepsi, emperyalist gruplarla, yabancı sermayelerle, hızla uzlaşma yolunu tuttu.

Lenin'in vurguladığı gibi, bu burjuvazi zayıftı, uyuşucuydu, yığınları gerçek bağımsızlığa çağırılmıyordu. Ve Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan proletarya savaşımına düşmandı.

İ. Bilen Yoldaş'ın okul çağı böylesi çapraşık, eskiyle yeninin vuruştugu, işçi sınıfının ve savaşımının yeni yeni oluşmaya başladığı bir döneme rastlar. Bu çelişkiler okullarda da böyleydi. Okullarda, hem "padişahım çok yaşa" diye bağırlıyor, hem "yaşasın özgürlük, adalet, eşitlik, kardeşlik" diye şarkı söyletiliyordu. Ama ne de olsa eski, bağınaz medrese sistemi, öğrenim sistemi yıkılıyordu. Matematik, geometri, fizik, kimya, temel bilim dersleri dersliklerde baş yeri alıyordu. İ. Bilen'in din dersleriyle arası hiç iyi olmamıştır. Okulu en iyi notla bitirmiştir.

"Adalet, eşitlik, kardeşlik" diyen burjuvazi, en adaletsiz, en eşitsiz, kardeş-mardeş tanımayan bir düzen kurdu, böylesi bir politika izledi. İşçi-köylü hareketlerine terörle saldırdı. Ulusal azınlıklara karşı barbarca bir kırım, baskı uyguladı. Şovenizmi alabildiğine körükledi. Türkleri, Lâzları, Kürtleri, Ermenileri, Arapları, dinleri, mezhepleri birbirine düşürdü. Korkunç bir Ermeni kırımı ülkeyi baştan aşağı taradı. Ve, daha kanlısı: Türk askerlerini, tâ Galiçya'dan Yemen-Basra çöllerine kadar, Birinci Dünya Savaşı'nda, emperyalistler hesabına, ateş boylarında ölüme sürdü, milyonlarca insanı yerlerinden

yurtlarından etti. Halk açlıktan kırıldı. Anadolu buğdayları, pamuğu, herşeyi Almanya'ya aktı. Büyük harp zenginleri türedi. O zamanki gençliğin, insanların yaşamı böylesi bir cehennem süreci içinden geçti. İ. Bilen de bu süreci, halkla birlikte paylaştı. Bütün bunlar İ. Bilen Yoldaş'ın üzerinde haksız, emperyalist harplere karşı düşmanlık, nefret duygularını kamçıladı.

Bu çıkmazdan çıkar yol, kurtuluş yolu neredeydi? Bu sorunun yanıtı bütün görkemiyle, sönmez ışınlarıyla insanlığa kurtuluş yolunu gösteren Kızıl Oktobr Devrimi'nin yaktığı, başı göklerde, deniz feneriydi. Büyük Oktobr utkuya ulaşmıştı. Tüm ülkelerin işçi ve emekçilerine olduğu gibi Türkiye halkına da kurtuluş yolunun ulusal bağımsızlık için, sosyalizm için savaş yolu olduğunu gösteriyordu!

Lenin tüm dünyaya devrimin ilk buyrultusunu: Barış Buyrultusu'nu okudu. Emperyalistlerin, sömür-geleri, bu arada Türkiye'yi aralarında paylaşmak için yapmış oldukları gizli anlaşmaları açıkladı. Ve, çarlığın da ortak olduğu bu anlaşmaları yırttı. Devrim, tüm uluslar için kendi yazgısını özgürce belirleme ilkesini koşulsuz tanıdı. Köylüye toprak verdi.

Bu çağrı halkımızı da yürekten ilgilendiriyordu. Barış ve ulusal bağımsızlık savaşı kapıya dikilmişti. Salgıncılara karşı gerilla savaşları yer yer başlamıştı. Kurulan komünist örgütler, gruplar, tâ baştan ayaklanan, silâha sarılan halk güçlerinin yanında yer aldılar. Ateş büyüdü. Mustafa Kemal Samsun'a çıkmadan çok önce, 50 bin çete Anadolu'nun dört yanına yayılmış, iç ve dış düşmanlara karşı çakmak çalıyordu. Bu halk hareketinin büyümesi, genişlemesiyledir ki, ulusal burjuvazi emperyalist salgıncılara karşı savaşa girdi. Böylece memlekette emperyalist kölecilere karşı geniş bir ulusal cephe oluştu. Bu cephenin somut biçimi Kuva-i Milliye oldu.

Türkiye Komünist Partisi, Büyük Oktobr Sosyalist

Devrimi'nin dolaysız etkileri altında ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ateşleri içinde kuruldu. 10 Eylül 1920'de TKP'nin 1. Kongresi toplandı. Bu kongre bütün komünist grupları bir çatı altında topladı. Kongrede 15 örgütten 75 delege vardı. Partinin programı, tüzüğü, strateji ve taktiği onaylandı. Merkez Komitesi seçildi. Politik Bürosu, seksiyonları, genel başkanı, genel sekreteri açıklandı. Böylece, TKP'nin kurulmasıyla Türkiye proletaryasının savaşı, bunun yanısıra ulusal kurtuluş savaşı yeni, tarihsel bir aşamaya yükseliyordu. Türkiye işçi sınıfı eline yepyeni tip bir araç, Leninci bir örgüt alıyordu. Parti ulusal kurtuluş savaşına örgütlü, silâhli katılma kararı aldı.

TKP'nin kurulması, ulusal kurtuluş savaşının giderek demokratik devrime yönelmesi burjuvaziye korkuttu. O, politik erki elinde tutmak, hegemonyasını yürütmek yolundaydı. Sonra, içerde büyük toprak iyeleleriyle, komprador-büyük burjuvaziyle, dışarda emperyalist parabalalarıyla ilerde uzlaşma kapılarını kapamadı. Eski Osmanlı Saylavlar Meclisi'nden oluşturulan Millet Meclisi alaşımı bu açıdan da önemlidir. Sonra Londra konferansının yaklaştığı bir sırada emperyalistlerin Sevr boyunduruğunu Türkiye'nin boynuna vurmak istedikleri bir dönemde, burjuvazinin, o zamanki politikacıların içten pazarlıklı tutumları çok geçmeden ortaya çıktı. Bu burjuvazi sınıfsal niteliğini, korkaklığını, gaddarlığını, hileciliğini, ezildiği için emperyalizme, sömürge sınıf olduğu için işçi sınıfına, emekçi yığınlara, halka karşı olduğunu hemen ispatladı. Önceden hazırlanan özel bir planla, kurtuluş savaşının en dar boğazlarda olduğu bir sırada, savaş boylarındaki değişik kesimlerden ordu birliklerini çekti. İsmet (İnönü), Refet (Bele) paşaların komutasında bu kuvvetleri gerillaların — halk çetelerinin üstüne sürdü. Bunları arkadan vurdu. Ve hemen, 1921 yılının başında, Ankara'da legal partiyi

bastı, yöneticilerini tutukladı. "İstiklâl Mahkemesi"ne verdi, zindanlara doldurdu, sürgünlere yolladı. Ve, Mustafa Suphileri pusuya düşürdü, 1921 yılı ocak ayınının 28'ini 29'una bağlayan gece TKP Merkez Komitesi Politik Bürosu üyelerini Karadeniz'in karanlık sularında boğdurdu.

Burjuvazinin bu kanlı saldırısı halk arasında, özellikle işçi yataklarında, TKP sıralarında, parti örgütlerinde derin izler bıraktı. Burjuvaziye karşı kin ve nefret duygularını kamçıladı. Bu, yeni yeni gelişmekte olan parti için ağır bir yaraydı. Sağalması kolay olmadı. Ancak, 1922'de Ankara'da toplanan 2. Kongreyle kendine geldi.

İ. Bilen Yoldaş'ın Türkiye Komünist Partisi'ne girişi böylesi çetin bir döneme rastlar. Partinin İstanbul örgütünün yeraltı eylemleri çok yanlıydı. Özel bir seksiyon kurulmuştu. Başında "Baba Mehmet" vardı. Bu seksiyonun birçok birbirinden ayrı alt grupları, tek tek adamları vardı. Kimi adam kaçırıyor. Kimi ajanları, "İngiliz dostlarını", Fransızlarla, Amerikalılarla, Yunanlılarla çalışanları izliyordu. Kimi, İstanbul'daki yabancı asker birliklerinin içinde İngilizce, Fransızca bildiri, broşürler dağıtıyorlardı. Ama bu seksiyonun başlıca görevi: 1. Silâh, cephane bulmak, bunları Anadolu'ya aktarmak; 2. Taşıt araçları sağlamak, bu silâhların ulaşımını güvence altına almak; 3. Vurucu gruplar, çeteler kurmaktı.

İ. Bilen Yoldaş'ın çalıştığı fabrika küçüktü. Ama birçok bakımdan önemli bir yuvaydı. 1. İşçilerin motorcularla, şoförlerle, silâhları alınmış, aylak aylak Tersane'de, Kasımpaşa'da, Haliç'te kahvelerde, ötede beride dolaşan, düşmana diş bileyen deniz erleriyle bağları, yakınlıkları vardı. 2. İşçilerin çoğu gençti. Hemen hemen hepsi ilk ve orta okullardan gelmeydi. Hemen hepsinde salgıncılara karşı açık bir kin vardı. İyi

yönüyle gençliğin romantizmi vardı. 3. Almanya'da bulunmuş, 1918-1919 yılı Kızıl Spartaküs çıkışlarına katılmış birkaç komünist ustabaşı vardı.

Partinin Haliç Komitesi, ayrıca partinin özel seksiyonu bu fabrikaya önem veriyordu. Gençlik grubu aktifti. Heryere dalıyordu. Yavaş yavaş bu grup devrimci bir yol tutmaya, biçim almaya başladı. İ. Bilen Yoldaş, "Baba Mehmet"le olan yakınlığı nedeniyle bu gençler arasında başı çekiyordu. Partiden gelen her işi yapıyordu. Bu grup, kent içinde vurucu, sıkı disiplinli, küçük bir gerilla ekibi niteliği alıyordu. Motorlarla silâh kaçırmakta, Hintli askerler arasında çağrı dağıtmakta, azılı gericileri pataklamakta, herşey vardı görevleri arasında.

Anadolu'ya silâh kaçıırken, taşıtların geçeceği yolları güvence altına almak sorunu günceldi. Bu yollardan biri İzmit, Geyve, Akyazı üzerinden, öteki Boğaz'dan Kandıra, Sakarya, Adapazarı taraflarından geçiyordu. Buralar, o sıralar, Anzavurların yataklarıydı.

Parti özel seksiyonu, Haliç fabrikalarında genç, uyanık, partiye çok yakın işçilerden silâhlı bir gerilla ekibi kurdu. Başlarında, Sovyetler'de karşı devrimcilere, "Beyaz orducular"a karşı savaşmış Kürt Süleyman adında bir assubay vardı. İ. Bilen Yoldaş bu grubun içindeydi. 1920 yılının kış aylarıydı. Geyve boğazında bir çarpışma sırasında, 18 yaşında Bilen yaralandı. İstanbul'a döndü. İyileştikten sonra yeniden, çetesiyle, Kandıra-Sakarya boylarında vuruştı. Bu grup, gezginci, akıncıydı. Anadolu'nun bir başından bir başına dalıp çıktılar. Dönüp dolaşp İstanbul'a geldiler. İ. Bilen'in fabrika arkadaşlarından makinist Hayrullah'ın mezarı Kefken adasındadır. O, silâh yüklü motoru düşmana teslim etmedi. Başka bir arkadaşı, makinist Kara Ahmet'in kurşunlarla delik-deşik ölüsünü Sakarya'nın bulanık suları götürdü.

İ. Bilen Yoldaş ilk savaş ateşlerinden geçiyordu. Parti'ye daha da bağlanmıştı. Ve 1922 yılının mart ayında TKP'ye girdi. Üyeliğe, İstanbul parti örgütünün Haliç Komitesi aldı.

Çok zor bir durum vardı. Kukla İstanbul — padişah hükümeti bir yandan, emperyalist salgıncılar öte yandan memlekete daha da çullanmışlardı. Komünist Partisi'ne karşı Ankara hükümeti baskısını sürdürüyordu. Parti sıralarını, kadrolarını aktif üyelerle doldurmak, işçi yataklarında örgütlenmek, örgüt kurmak vazgeçilmez, ertelenmez sorun olmuştu.

Haliç Komitesi İ. Bilen Yoldaş'ı örgüt ve propaganda işlerine verdi. O, çalıştığı fabrikadaki temel örgütten bu görevine başladı. Bu görev hiç de Cebali'de — Keresteciler'de, İngiliz dostu, çaçaron, zebella Sait Molla'yı kuru soğanla pataklamaya benzemiyordu. Hele Tersane'nin Hasköy kapısında nöbetçi İngiliz askerinin başına çuval geçirmeye, alıp götürmeye hiç benzemiyordu. Bu iş bilgi, Marksist bilgi isterdi. Oysa genç Bilen, Marks'ın, Engels'in, Lenin'in yalnız resimlerini görmüştü Komintern'in "Enternasyonal" dergisinde. Bu dergi de Fransızca gelirdi. Bu dergileri Boğaz'dan, İngiliz kontrolünden geçirmesini, gereken yere götürmesini beceriyordu. Ama içinde ne yazıldığını okuyamıyordu.

Marksist literatür Türkçe yoktu. Bir "Aydınlık" dergisi vardı. Kuru, ağdalı bir dil kullanıyordu. Başında, dergiyi, legal "İşçi-Çiftçi" Sosyalist Partisi" çıkarıyordu. Bu parti, küçük burjuva-sosyalist karması bir aydınlar grubunun yığınağı ve oportünizmin yuvası idi. Bu parti, TKP ile bağlıydı. Sonradan CHP'nin sekreteri olan Atıf Kansu, gene bu partinin ekonomi uzmanı, burjuvazinin, kapitalizmin savunucusu olan Nizamettin Ali gibiler, patentali oportünist Şefik Hüsnü (Değmer) gibiler vardı. Bunların çıkardığı keçi boynuzu dergiden birşey almak çok zor oluyordu. Maksim Gorki'nin "Ana"sı vardı.

Ama "bir çiçekle yaz gelmez". İşçi sınıfına, onun savaşına, bu savaşın üstün geleceğine, komünizme içten, sarsılmaz bir inanç vardı. Kızıl Oktobr'un yaz çiçekleri, onun gür ülküleri kanla, ateşle, işçi sınıfının savaşlarıyla, halkların ulusal bağımsızlık — kurtuluş savaşlarıyla, hele Sovyetler'de Lenin'in, Bolşevikler Partisi'nin yönetiminde yepyeni dünyanın utkudan utkuya ulaşmasıyla Oktobr'un çiçekleri Türkiye proletaryasının, halkının da gönlünü, gözlerini açıyordu. Emperyalist salgıncılara karşı savaş, Antep'ten, Çukurova'dan tâ Sakaryalara kadar ateş boylarında kıran kırana gidiyordu. Savaş son, kesin kertesine yükseliyordu.

TKP'nin 2. Kongresi çok karmaşık, zor koşullar içinde 15 ağustos 1922'de Ankara'da açıldı. Polis provokasyon yaptı: Kongrenin toplanacağı salonu yaktı. İçişleri Bakanlığı önceden izin verdiği halde, kongre açılınca onu yasakladı. Kongrenin toplantıları yarı gizli, yarı açık oldu. Komintern'in, bazı kardeş partilerin temsilcileri, delegeleri katıldılar kongreye.

Bu çok önemli, partinin çalışmalarını, politikasını bu dönemde kesinlikle çizecek olan ve çizen bu yüksek foruma, İstanbul örgütünün başını tutan Şefik Hüsnü Değmer grubu katılmadı. Kongreyi sabote etti. Bu olay, partide küçük burjuva, kariyerist, oportünist grupçukların içyüzlerini açığa vuruyordu. Bunda M. Suphi'yi çekememezlik ve baş olmak tutkusu da vardı.

Şefik Hüsnü grubunun bu tutumu İstanbul örgütünde, Haliç Komitesi'nde, parti üyeleri arasında tepkiler uyandırdı. Protestolar oldu. İ. Bilen Yoldaş'ın bağlı olduğu parti örgütü de bunlar arasındaydı. Bu olay tartışmalar, eleştiriler sürdü, gitti. Böylesi bir tepki yerindeydi. Anti-Leninci, bozguncu, oportünist eğilimlerle savaş zorunluktuktu. Buna karşılık Ankara kongresinin başarıyla sona ermesi, özellikle aldığı tarihsel kararlar, önlemler, İstanbul'da da, parti örgütle-

rinde, parti üyeleri arasında olumlu karşılandı, desteklendi. Parti bütün komünistleri, bütün örgütlerini, bütün halkı, düşman üzerinde kesin utku sağlamak için ateş boylarında savaşa çağırıyordu. Bu, partinin konumunu, saygınlığını, işçi sınıfının bu savaşta yerini, öncülüğünü, hegemonyasını sağlamak yolunda bir savaştı. Kongreye gitmemek, onu sabote etmek bu savaştan kaçmaktı.

2. Kongreden 15 gün sonra büyük meydan savaşı başladı. Düşman baştan başa ezildi, 9 eylülde İzmir'de denize döküldü. Düşmanın, emperyalistlerin, böyle 9 günde tepelenmesi yalnız Başkomutanın işi değildi. Burada halkın, bütün ulusal güçlerin ve de işçi sınıfının ne tansıklar yaratabildiğini somut biçimleriyle gösteren etkenler vardır. Emperyalistlerin ve onların elinde bir maşadan başka birşey olmayan Yunan kralı Konstantin ordularının daldıkları yerlerde ayakları altındaki topraklar kaynıyordu. Halk ne bulduysa, eline ne geçirdiyse onunla düşmanı kovaladı. "Kuva-i Milliye" atlıları daha İzmir'e inmeden halk, en başta Halkapınar fabrikaları işçileri silâha sarıldılar, düşmanı kovaladılar, Konak alanından temizlediler. Bunların arasında komünistler, İ. Bilen'in arkadaşlarından Defterdarlı, gene Haliç'ten Suphi — parti adı Şakir — vardı. Bunlar, partinin İzmir'de ilk temel örgütünü, bu kent düşman elindeyken kurmuşlardı. Daha sonra bu örgüt il komitesini oluşturdu.

Bu olaylar, halkın bu tür silkinişi, komünistlerin Kongre kararlarını kanlarıyla uygulaması, düşman üzerinde sağlanan utkuyu demokratik dönüşüme, devrime çevirmek eğilimi burjuvaziyi, savaşın, utkunun bütün meyvelerine konmak isteyen burjuvazinin tümünü korkuttu. Utkuya ulaşan burjuvazi dişlerini, tırnaklarını daha da gösterdi. Utkunun üstünden üç gün sonra, 12 eylül 1922'de, İngiliz yanlısı Başbakan Rauf Orbay'ın eliyle Türkiye Komünist Partisi'ne yasak kondu. Buyruk

yukardan, Başkomutan ve Meclis başkanı M. Kemal'den geliyordu. Emekçi halka, işçi sınıfına, Komünist Partisi'ne karşı savaşta burjuvazinin bütün dalları, ağalarla, kompradorlarla birlikte zorluk çekmediler. Burjuvazinin, utkunun hemen arkasından böylesine açık bir baskıya gitmesi, bu yasaklama, bu önlem politik erki, egemenliği eline geçirenlerin nereye yöneldiklerini, ne yapmak istediklerini ortaya koyuyordu. Bununla burjuvazi: 1. Toprak ağalarına, kapitalistlere, kompradorlara, bunların mülklerine, özel iyelik ve sömürü sistemine dokunmayacaklarını, bunları koruyacak ve savunacaklarını açıklıyor, onlara garanti veriyordu. 2. Emperyalistlerle, yabancı sermayelerle uyuşmaya, onlarla yakınlık kurmaya hazır olduğunu göstermek istiyordu. 3. Komünizme karşı olduğunu, bu tutumunu hem dışarıya, yabancı sermayelere, parababalarına, hem içerde ortaklık kurduğu ağasına, beyine, zenginine, sömürge sınıflara bir kez daha açıklıyordu. Burjuvazi, Komünist Partisi'ne karşı izlediği baskı yolundan yürüdüğünü, 28 ocağı 29'a bağlayan kanlı gecenin karanlıklarından ayrılmadığını belirtiyordu.

TKP Merkez Komitesi, hükümetin partiyi yasaklamasını sert bir kesinlikle yerd, protesto etti. Bu yasaklamayla burjuvazinin amacının ne olduğunu kamuoyuna, halka duyurdu. "Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetine" başlığını taşıyan bu protesto tarihsel bir belgedir. Bu belgeyi partinin Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu, Kızıl Sendikalar Genel Sekreteri, Gençler Birliği Bürosu sorumlusu, Kadınlar Kolu Seksiyon Şefi ve Politik Büro üyelerinden Sadrettin Celâl (Antel) imzaladılar. Protesto mektubunda özellikle çarpıcı şu olaylar vurgulanıyor:

"Burjuva efendiler, ... Avrupa emperyalistlerine karşı utkuyu kazandıran Türkiye'nin işçi ve fakir köylüleridir... Bir ulusal hükümetin dağılmadan kurulmasını sağlayan Türkiye işçi ve yoksul köylüleridir... Anadolu'

da üç yıl süren silâhlı savaşta — Kuva-i Milliye savaşında — işçi ve köylülerden fazla özverilik gösteren başka bir sınıf yoktur... Elindeki malını, evlâdını, kanını ve canını bu uğurda saçtı ve döktü... Siz, boş ve yalancı vaatlerden başka birşey yapmadınız... İşçi ve köylülerin omuzları kurduğunuz tahta oturduktan sonra bütün vaatlerinizi unuttunuz. Yalancı olduğunuz meydana çıktı... Türkiye işçi ve köylüleri örgütünün sesini boğmaya kalktınız. O, işçi ve köylülerin partisidir. Bu sınıflar var oldukça o yaşayacaktır... Komünist Partisi uluslararası bir varlıktır. Uluslararası proletarya ordusunun Türkiye'deki bir koludur. Uluslararası bu ordu var oldukça siz bu partiyi yok edemezsiniz... o daima ayakta duracaktır. Partimizi yasaklama, Avrupa emperyalistleriyle pazarlıklara girişme yolundaki tutumunuzla bağlıdır. Komünistler, politikanızın iç-yüzünü halka açarak maskelerinizi yere düşürmektedir... Biz, Türkiye komünistleri susmayacağız. Bu haksız ve barbarca saldırınızı kesinlikle protesto ederiz..."

Memlekette sınıfların karşılıklı yeralımı süreci, politik denge değişiyordu. Sınıf savaşları yeni bir aşamaya geçiyor, yeni bir döneme giriyordu. Son Osmanlı padişahı ve İstanbul'daki kukla hükümeti tasını tarağını topluyordu. Halk savaşmış, egemenliğe burjuvazi oturmuştu. Savaştan işçisi, köylüsü, geniş yığınlar eli boş çıkmıştı. Gene de, utkunun estirdiği sarhoşluk havası, özellikle orta katmanların da başlarını döndürmüyor değildi. Bu hava, TKP'nin içinde, aydın, küçük burjuva kökenli üyeler arasında da belirliyordu. Kimileri kendilerini açığa vurdular. Oportünistler başta geliyordu.

Merkez Komitesi'nin, Meclis'i, hükümeti protesto etmesi partide, üyeler arasında, işçiler arasında olumlu, sevinçle karşılandı. Bu, bir silkinme, uyarma çağrısıydı. Partinin yeni bir strateji, yeni bir taktik çizmesi, yeni

savaş yöntemleri, örgüt biçimleri uygulaması zorunluk oluyordu. Parti gizli, yeraltı, illegal eylemlere geçiyordu. Kadroları buna göre yetiştirmek, hazırlamak, ayarlamak gerekiyordu. İstanbul örgütü, bir yanıla yarı gizliydi. "İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi" varlığını biraz daha sürdürdü.

Böylesi bir durumda İ. Bilen Yoldaş, Merkez Komitesi kararıyla, Sovyetler'e, Moskova'ya, "Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi"ne gönderildi.

*

İ. Bilen Yoldaş, motorlu bir yelkenliyle geçti Karadeniz'i. Makinistti bu motorda. Yanında, "gemici" Komintern'le bağlı, Kalakof adında bir yoldaş vardı. Buharalıydı. Eski Bolşeviklerdendi. Türkçe bilirdi. Türkiye'ye TKP'nin durumunu görüp öğrenmeye gelmişti. Sivastopol'a çıktılar. Sovyet toprağına bastılar. Yelkenliyi, kaptanıya, tayfalarıyla limanda bıraktılar. Onlar yollarını biliyordu. Trene bindiler. Ver elini Moskova!

Yol boyunca çetin iç savaşların olduğu yerlerden geçtiler. Perekop geçidi. Budoni'nin kızıl atlıları geçmişlerdi bu dapdaracık kara şeridinin üstünden. Kızıl Ordu'nun komutan ve erleri, burada, savaşta o zamana kadar görülmemiş bir tansık yaratmışlardı. Bu akınla Kızıl Ordu Vrangeli, karşı-devrimcileri, çarlığın kalıntılarını, bunları destekleyen emperyalistleri, Fransızları, hepsini denize sürmüşlerdi. Kırım'dan kaçanları, kılıç artığı "beyaz-orducu" general döküntülerini İstanbul'da görmüştü İ. Bilen. Bunlar sürülerdi. İlk günlerde kılıçlarıyla, omuzlarında apoletleriyle, çizmeleriyle dolaşıyorlardı. Beyoğlu'nda, Tünel'den Taksim'e piyasa yaparlardı. Bu caka çok sürmedi. Bu subaylardan kimileri, gene bu caddede, bellerinde kılıçları, omuzlarından göğüslerine

sarkan akselbantlarıyla, ellerinde çukolata satarlardı.

Kızıl Ordu, karşı-devrimci beyaz ordularını baştan aşağı ezmekle, emperyalistleri Sovyet topraklarından kovmakla, Kırım'ı, Kafkaslar'ı bunlardan kurtarmakla, menşevikleri, Taşnakları, Musavatçıları, hepsini silip süpürmekle Sovyetler, Türkiye halkının ulusal kurtuluş savaşına en büyük yardımı yapmışlardı. Üstelik genç Sovyet hükümeti, Lenin'in kendisi, o zaman Kızıl Ordu'dan kesip, Türkiye halkına, emperyalist salgıncılara karşı çakmak çalan komşusuna silâh, cephane, ilâç, para, ne varsa vermişti. O zaman gerillalar — çeteler de, asker de Rus tüfeklerine, "Vurduğu yerden ses getirir" — utku getirir derlerdi. Öyleydi. Türkiye halkı bunu, bu yardımları hiçbir zaman unutamaz!

Oktobr, Lenin, Bolşevikler Partisi en büyük utkuya ulaşmışlardı. Oktobr 6. yılına ayak basmıştı. Dev savaşlardan yeni çıkmıştı. Bu savaşlar, bu utku işçi sınıfının ölçüsüz özverileriyle, emekçi köylülerin, milyonların işçi sınıfının yanında yer almalarıyla, işçi-köylü bağlaşıklığıyla kazanılmıştı.

Utku büyüktü. Ülkenin aldığı derin yaralar da öylesineydi. Kızıl dev yaralarını sarıyordu. Bolşevikler, Lenin'in partisi, milyonlar ülkeyi yeni baştan ve yepyeni bir tipte kurma savaşına geçmişlerdi. Yol boyunca, savaşlarda uçurulan köprüler, sökülen raylar, yıkılan istasyonlar, garlar, devrilen telgraf direkleri, demiryolu depoları, fabrikalar onarılıyordu. Gene de vagon, lokomotif mezarlıkları yer yer duruyordu.

Moskova. Tren Kursk garına girdi. Yolcular döküldüler platforma. Gar insan — yolcu dolu. Çoğunun sırtında asker kaputu, ayaklarında asker postalları. Omuzlarında torbalar. Sovyet yurttaşları, dört yıl kıran kırana giden kanlı, yangınlı savaşların izlerini sırtlarında taşıyorlardı.

Garın önündeki alanda tek atlı faytonlar

sıralanmışlardı. Arabacıların giyimi de bir başka. Hele körüklü, piliseli kürkleri ve orta yerinden büzmeli kürk kalpaklarıyla herkesten ayrılıyorlardı. Bu faytonlara binenlerden kimilerinin giyimleri kalantordu. Çizmeleri parlak, paltolarının yakaları kürklüydü. Bunlar nepmanlardı.

İ. Bilen, seslerden, konuşmalardan birşey anlamıyordu. Onlar da bir faytona bindiler. Kalakof, İstanbul'dan aldığı bir fesi başına koydu, püskülünü öne sarkıttı. Takıldılar peşlerine sürüyle çocuklar. Hepsisi de çul çaput içindeydiler. İlgarlıya ilgarlıya koşuyorlardı. Arkalarından ıslık çalıyor, gülüşüyor, bağırıyorlardı. "Türeçki sultan" deyip alay ediyorlardı. Bunlar kimsesiz çocuklardı. Savaşlar alıp götürmüştü analarını, babalarını. Açlık kırmıştı bunlardan çoğunu. Soğuk, güneş, yellere hepsiyakıp kavurmuştu bunları. Bunlar bir kentten bir kente, trenlerle, yük vagonlarının üstünde, altında, içinde kaçak giderlerdi. İstasyonlarda yatarlardı. Bunlara "besprizorni" diyorlardı. Sovyet hükümeti bunlara özel bir kaygı gösteriyordu. Bunları bakım, eğitim evlerinde topluyorlardı. Bunları gemlemek kolay olmamıştır. Sovyet devleti, Komünist Partisi bunun da üstesinden geldi.

Bilen'le arkadaşı bir otele indiler. Adı "Paris"ti. Kamulaştırılmıştı. Temizdi. Servisi yeniydi. Eskiden buraya "soylular"la tüccarlar, zenginler inermiş. Bilen, Moskova'yı ilk kez Kalakof'un eşiyle gezmeye çıktı. O da Türkçe biliyordu. Tatardı. Sözlerine Rusça karıştırıyordu. Bir bakıma o, Bilen'in ilk Rusça öğretmeni oluyordu. O da iç savaflara katılmıştı. Partiliydi. Bilgi veriyordu Moskova'da, Oktobr'un ilk günlerinde geçen sokak savaşları üstüne. Başkent'in göbeğinde bu savaşların duvarlarda kurşun izleri taze taze duruyordu. Yürüye yürüye, şimdiki Puşkin Alanı'nın olduğu yere geldiler. Bir topçu bataryası, Oktobr günlerinde Kremlin'in olduğu yöne, karşı-devrimcilere ateş açmış. Bir mermi,

bir tramvay direğini delip geçmişti. Bilen, derse, Sovyet tarihi dersine başlıyordu bile. Derslik çok canlıydı. Olayların dumanı buram buram üstünde tütüyordu.

Puşkin Alanı şimdiki gibi değildi. Puşkin, anıt şimdiki yerin karşısında, ana caddenin öte yanındaydı. Alanın adı: "Strastnaya ploşcad"tı. Burada, çepeçevre kale duvarlarıyla, kulesi, kilisesiyle bir kadınlar manastırı vardı. Şimdi burası bambaşka. Burada, şimdiki "Rusya" sinemasının arkasında, bir yan sokak var: "Putinkovski". Boyu 100 metreyi bulmaz. Bu yan sokağın üstünde, bugüne kadar duran, dört köşe, dört katlı bir yapı yükselir. Çok eskiden liseymiş. "Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi" buraya yerleşmişti. İ. Bilen burada —KUVT'de okudu. Nâzım'ı, sayısız yoldaşları ilk kez burada tanıdı.

KUVT, kırk anbardı. Ne kadar ulus, ne kadar halk vardı. Çinlisi, Japonu, Korelisi, Hintlisi bir yana. Özbeği, Tatarı, Başkırı, Kırgızı, Türkmeni, Gürcüsü, Abazası, Çeçeni, Çerkezi, Tuvalisi, İranlısı, Azerbaycanlısı öbür yana. Türklerin grubu da alaca-bulacaydı. Bilen'in, Nâzım'dan dinlediği ilk uyumsuz bir türkü bu KUVT üstüneydi. Adı "Putinkovski":

"Mayakovski,

Leman,

Artin,

Ali,

Papuli,

Can, Guliyef.

Gar — gur veryansın.

RSFSR, KUTV, Narkomnas.

Dönüyor, dönüyor Putinkovski'de motor.

Sesi burda duyulmaz,

çıkır gürültüsü Şarkta!"

KUVT'de öğrencilerin giysileri etnik, ulusal biçimler ve renklerdeydi. Dağıstanlılar, Kafkasyalılar

bellerinde tabancaları, kamalarıyla dersliklere girerlerdi, öyle dolaşırlardı. Özbekler, Türkmenler, Buharalılar saçaklı, büyük papaklar, üç etek, uzun, ipekli hırkalar giyerlerdi. Kızların belikleri bellerini döverdi. Diller çoktu. Ama hepsi de birbirleriyle bir dille — Lenin'in ana diliyle anlaşılırdı.

Bu komünist bilim, eğitim ocağı, bütün bu renk renk ulusal kadroları, devrimci öğeleri proleter enternasyonalizmi ülkü ve ilkeleriyle yoğuran kocaman bir hamur teknesiydi. Bu komünist kültür, bilim ocağını Sovyet hükümeti, Komünist Partisi çok zor bir dönemde kurmuştu. 1921'de Kızıl Ordu düşmanları ezmişti. Yer yer kalan, silâhlı, silâhsız karşı-devrimci güçler temizleniyordu. En önemlisi: Anayurdu kalkındırma, yıkıntıları "yok"ları kaldırma, kapitalizmden sosyalizme geçme savaşımı tüm boyutlarıyla ortaya çıkmış, gündeme girmişti. Bu savaş dar boğazlardan geçen zor bir savaştı.

Böylesi bir dönemde Bolşevikler Partisi, Sovyet hükümeti, işçi sınıfı, Sovyet halkı, dünya devrim süreci yolunda, halkların ulusal bağımsızlık savaşları, emperyalizme, sömürgeciliğe, gericiliğe, ezgiye karşı savaşları yolunda cömert bir proleter enternasyonalizmi gösteriyor, böyle bir özveriye gidiyor. Üniversitenin her türlü, bütün harcamalarını üstüne alıyor.

Üniversitede bir komüna kurulmuştu. Yemek pişirmekten gayrı, komünün pek çok işlerini öğrencilerin kendileri, nöbetleşe, ekip ekip yaparlardı. Disiplini, düzeni kendileri uygularlardı. Her grubun, kendilerinin toplantılarında seçtikleri Parti Komitesi vardı. Bütün bunların üstünde üniversite topluluğundaki bütün komünistlerin Parti Komitesi vardı. Bunlar Üniversite Rektörü ve Yönetim Kurulu'yla uyumlu çalışılırdı. Kimi kapitalist ülkelerden, dışardan, kimi Sovyetler'in değişik Doğu yörelerinden gelen bilinç, bilgi, eğitim, gelenek, görenek ne varsa hepsi birbirine uymayan bu kadar

öğrenciyi disipline sokmak, eğitmek kolay değildi.

İ. Bilen, yeni bir dünyaya, yeni bir ortama girmişti. Moskova'nın politik, sosyal ve doğal havası bambaşkaydı. Lenin sağdı, hastaydı. Göremedi onu. Yalnız birbuçuk yıl sonra, karda, 40 derece ayazda, geçti insan seliyle ölümsüz Lenin'in tabutu önünden.

Üniversiteye girdiğinden bir hafta sonra Azerbaycanlı bir yoldaşla, çarşıya çıktı. Devlet satış mağazaları, kooperatif dükkânları azdı. Serbest pazarlar vardı. Daldı bunlardan birine. Sık bir kalabalık vardı. İnsanlar birbirlerini tartıklıyorlardı. Bu tür pazar yerlerine "tokuçka" — bitpazarı derlerdi. Biraz da Mahmutpaşa'ya benzerdi. İ. Bilen, pazardan, yandan, omuzdan, sık, beyaz düğmeli, dik yakalı, mavi bir işçi gömleği, bir de Rus kasketi aldı. Bu Rus işçi giysisi çekiciydi. Üniversitede, biraz sonra bu giyim moda oldu.

NEP — yeni ekonomik politika sürüyordu. Bu, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde uygulanan bir politikaydı. Bu, bir halkaydı. Bu politikanın ilkelerini, temelini Lenin daha 1918'de "Sovyet erkinin sırada duran görevleri" yapıtında saptamıştı. Emperyalistlerin silâhlı saldırıları, iç savaşlar Komünist Partisi'ni ve Sovyet hükümetini olağanüstü, özel ekonomik bir politikaya zorladı. Herşey ateş boylarına, salgıncıları, karşı-devrimcileri yenmek, utkuyu sağlamak amacına yöneltildi. Tahılı, yiyeceği, giyeceği, herşey bunun için. Ve bu politika "savaş komünizmi" adını aldı. 1921'de, partinin X. kongresinde, Lenin'in girişimiyle, bu sistem kaldırıldı. Ve köylülere, vergisini ödedikten sonra kalan ürününü serbest pazarlama kolaylığı tanındı. NEP'le başlıca amaç: Kentle-köy arasında çok önemli ekonomik bağ olan ticareti yoluna koymaktı. Sağlam, durağan, geçerli para sistemi kurmaktı. İşçi-köylü bağlaşıklığını ve proletarya diktatörlüğünü kuvvetlendirmektir.

1924'te köklü para reformu uygulandı. Çürük

paralar kalktı. Üniversitede öğrencilere "cep harçlığı" olarak verilen miyonluk bankonotlar bir daha görünmedi. Öğrenciler bir milyona yedikleri pastayı artık 10 kapağı ahyorlardı. Nepmanlar, aracı burjuvalar eridi, tarihin seline karıştı. Sovyet ekonomisi canlandı, hızla kalkınma yoluna girdi.

KUVT'nin de yaşamında gelişmeler oldu. Artık kimsenin belinde kama, tabanca kalmamıştı. Etnik, yerel, ulusal gıysiler bayramlarda görülüyordu. Boyunbağı takanlar çoğalıyordu. Ama gene de bu okul özgül çizgilerini yitirmiyordu.

Çinliler kalabalıktı. Sessizdiler. Kitap ellerinden düşmezdi. Çalışırlardı. Toplantıları sıkı. Kendilerine özgü bir disiplinleri vardı. İnce, bambu fırça-kalemlerle, biteviye, hieroglifler çizerlerdi, yazar dururlardı. Buna karşılık, Japonlar bir başkaydı. Aralarında kavgacılar çoktu. Kimileri Korelilere, Çinlilere tepeden bakarlardı. Genellikle dış ülkelerden gelen öğrencilerin çoğu aydın, küçük burjuva kesimlerindendi. Hintliler, aralarında İngilizce anlaşırlardı. İranlılar eski Acem ozanlarını anlatır, yüksek sesle konuşur, şiir okurlardı.

Türkiyelilerin grubu az değildi. Alaca bir bileşimi vardı. Bu üniversiteye ilk gelmiş olanlardan yalnız bir tanesi köylüydü. Haymanalıydı. Savaş tutsağıymış. Kızıl Ordu'ya girmiş, iç savaşı katılmış. Ötekilerin hepsi, erkek, kadın aydınlardı. İçlerinde Şevket Süreyya Aydemir, Valâ Nurettin gibi soysuzlar vardı. Nâzım da ilk gelenlerdendi. Ve ötekilerden ayrılıyorlardı. 1922'den sonra gelenler çok daha karmaşıktı. Türkiye'de yaşayan ulusal azınlıkların çoğunu içeriyordu. Kürt, Rum, Ermeni, Arap, Lâz vardı. Değişik illerden, yörelerden gelmişlerdi. Ankara'dan gelenler İstanbul'dan gelenlerden başkaydı. İşçi olanlar arasında bile farklar vardı. Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'dan Ankara'ya gitmiş, savaşın en çetin, kritik günlerinde "İmalât-ı

Harbiye'de çalışmış. çaplarına uysun diye top mermilerini, tapalarını çıkarmadan, ivedilikle torna tezgâhlarında işlemiş olanlar vardı. Öte yandan, İstanbul'dan gelenler arasında ulusal direnişe katılmamış, kimileri partili bile olmayanlar vardı. Bunlar legal "İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi" kanalından gelmişlerdi. Bu gibiler, bir bakıma, devşirme gibi bir şeydi. Hem TKP'nin, hem üniversite yönetiminin başına epi iş açtılar. Bunlar arasında provokatör, polis ajanı olanlar bulunduğu sonradan ortaya çıktı.

Hem Anadolu'dan — Ankara'dan, hem İstanbul'dan gelen işçiler arasında Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya gönderilmiş ve orada Spartaküs ayaklanmasına silâhla katılmış olanlar vardı. Bir de, Rusya'da devrim hareketine, iç savaflara katılmış, Kızıl Ordu'da savaşmış, TKP'nin kurduğu "Kızıl Alay"a da gönüllü olmuş, Parti Okulu'nda kurs görmüş, Bolşevikler partisine üye olmuş 15 kişi kadar bir grup vardı.

Üniversitede Türk seksiyonunun bileşimi: İşçi, köylü, aydın, asker, kimi de sınıfından kopmuş ögelerden oluşuyordu. Bu bileşim, Türkiye'nin o zamanki toplumsal gelişme düzeyine, sınıfların ayrışma sürecine göreydi. İşçi sınıfı nicelik ve nitelik bakımından yeni bir aşamanın eşiğindedi. Ancak kurtuluştan sonra, emperyalist salgıncılar anayurttan kovulduktan sonra İstanbul, İzmir, Adana, Zonguldak, Ankara, Eskişehir işçileri birbirinden ayrı düşmüş olmaktan kurtuldular. Kurtuluş savaşında İstanbul, İzmir gibi büyük işçi yataklarının salgıncıların eli altına düşmüş olması burjuvazinin hegemonyayı, egemenliği ele almasını kolaylaştırdı. Sonra, TKP'nin yasaklanması yeni bir zorluk çıkardı.

Bütün bu süreç, bu etkenler orta katmanlarda, küçük burjuvazi içinde, bunlarla birlikte aydınlar kesiminde değişik tepkiler uyandırdı. Kimisinin imgeleri yıkılıyordu. Kimisi yeni imgeler kuruyordu. Burjuvazinin

nobran, bencil tutumu, demokratik devrime karşı çıkışı, ilerici güçlere, özellikle işçi sınıfına karşı baskısını arttırması sınıf savaşımının yeni bir aşamaya yöneldiğini ortaya koyuyordu. 1923 İzmir "İktisat Kongresi" kimin nereye yöneldiğini gösteriyordu. Burjuvazi kapitalizme yelken açmış, Batı'ya dümen kırıyordu.

Bu gelişme ve oluşmalar, belli bir ölçüde, TKP'nin içinde üniversitede ve öğrenciler arasında yansiyordu. İdeolojik çatışmalar başlamıştı. İşte tam bu dönemde anti-Marksist, oportünist eğilimler, görüşler sökün etti. Bu görüş ve eğilimlerin başını çekenler partinin yönetimini ele geçirme eylemlerine hız verdiler.

1922'de, Ankara'da, 2. Kongre'de Genel Sekreter seçilen Salih Hacıoğlu hapisteydi. Merkez Komitesi üyelerinden kimileri yurt dışına çıkmak, gizliye geçmek zorunda kalmışlardı. Şefik Hüsnü (Değmer) ve Şevket Süreyya Aydemir grupları anlaşmakta zorluk çekmediler. Fırsattan, olanaktan yararlandılar. Ve, 1924 yılını 1925'e bağlayan gün, İstanbul'da, Akaretlerde, Doktor Şefik Hüsnü'nün evinde, parti tüzüğüne aykırı biçimde 3. Kongre'yi topladılar. Bu kongrede İstanbul örgütünden, o da "İşçi-Çiftçi Partisi"nden gelme üyeler çoğunluktu. Buna eş, dost katıldı. Şefik Hüsnü'nün deyimiyle "münevveran" kongrenin gündemi silikti. Ve daha önemlisi, 2. Kongre kararlarından söz edilmedi. Partinin önünde duran günün en aktüel sorunları kongreye getirilmedi. Burjuvazi egemenliğini kurmuş, erki, hükümeti eline almıştı. Bir burjuva cumhuriyeti oluşturulmuştu. Toplumun yaşamında yeni bir aşama gelmişti. TKP'nin yeni bir programa, yeni bir strateji ve taktiğe gereksinimi vardı. Partiyi somut koşullara göre düzene koymak, uzun süreli, gizlilik ilkelerine göre parti örgütlerini baştan aşağı raylarına oturtmak gerekti. Partinin yakın ve uzak stratejik amacı ne olacaktı. Bütün bu sorunlar ya yoktu, ya karman çormandı.

Bu kongrenin tutanakları, raporları, kararları, bütün materyaller, Doktor Şefik Hüsnü'de kaldı. Daha sonra da, baskın ve tutuklamalarda polisin eline geçti bunlar. Yalnız, kırık dökük bazı olaylar biliniyor.

Bu kongrenin tüzüğe aykırı olduğu, entrikalar çevrildiği, ayak oyunları yapıldığı gizlenemedi. Sadrettin Celâl (Antel)'in konuşması bu olguya ışık tutuyor. Sadrettin Celâl, bu oyunları oynayanları "karaktersizlik" le, "ahlâk sahibi olmamak"la, "entrika çevirmek"le, ikiyüzlülükle suçluyor.

Bu toplantıda ve buna hazırlık sırasında Mustafa Suphilerin barbarca öldürülmeleri olayını tepetakla gösterme çabasına ayrı bir önem verdiler. Dedikleri, yaydıkları, Türkiye halkının kurtuluşu yolunda, komünizm yolunda canlarını veren ak alınlı devrimcileri aşağılamaktı. Onları serüvencilikle karalamaktı. O sıra "ortalık karıştı" diyorlardı. "Hükümet, Mustafa Kemal bile duruma egemen değildi" diyorlardı... Mustafa Suphi uyarıları dinlemedi, diyorlardı.

Bu burjuvaziyi aklamaktı. Onu suçsuz göstermekti. Bu söylentilerin kaynağı burjuvazinin körüklediği anti-komünizmden geliyordu. Bu bir şaşırtmacaydı. Bilindiği gibi, Ankara hükümeti, gerici çevreler bu kanlı Karadeniz dramını, önceden hazırlanmış "özel plan"a göre uyguladılar. Ve bu gizli "özel plan", birbiri ardınca bir ay içinde uygulanmıştır. Önce cephelerden, ateş boylarından topçu, yaya, atlı savaş birlikleri çekildi. Bunlar, İsmet (İnönü) ve Refet (Bele) paşaların komutasında, ateş boylarının belli kesimlerinde, arkadan gerillalara, halk çetelerine saldırdılar. Gerillalar iki ateş arasında ezildi. Burjuvazi, egemenliğini böylesine kanla, ateşle, hainlikle kurdu. Sonra, Ankara'da Komünist Partisi'nin yöneticileri tutuklandı. Ağır hapis cezaları verildi. Çankırı, iç Anadolu cezaevlerine sürüldü. Ve Suphiler, Çankaya'nın o zamanki kolcusu Topal Osman'ın, adamlarının eliyle

Karadeniz'de boğduruldu. Kurtuluş savaşının en dar, ölüm kalım günlerinde burjuvazi ilerici güçleri, halkı arkadan böyle hançerledi. Demokratik devrime böyle, elindeki topraklarla, kılıçlarla, tüfeklerle karşı çıktı.

Bütün bu gerçekler Akaretler'de konuşulmadı. Önemli daha bir olguyu vurgulamak yararlı olur. Partide, tâ baştan beri, birçok kez belirtildiği gibi, iki birbirine aykırı görüş, akım çarpışıyordu. Şefik Hüsnü'ler oportünizm bataklığına baş tutmuştu. İlkesizlik ve Marksizm-Leninizm'e aykırı tutum onları burjuva bataklığından başka bir yere götüremezdi, götürmedi.

Bu Akaretler toplantısından sonra Şefik Hüsnü sekreterliğe, Ş. Süreyya Aydemir Politik Büro'ya kuruldu. Ve daha sonra, 1926'da, Viyana Konferansı'nda gene Şefik Hüsnü, kendisinin has adamı saydığı Vedat Nedim Tör'ü Merkez Komitesi sekreterliğine getirdi. Oportünistler, polis ajanları, küçük burjuva entrikacıları, Ş. S. Aydemir gibi eski ordu servisinden gelme pantürkistler elele verdiler. Bunlar işçi sınıfına, onun savaşına yabancıydılar. Bunlar TKP'ye yabancıydılar. Bunlar, proletaryanın hegemonyası diye birşey tanımyorlardı. Marksizm'e-Leninizm'e yabancılıkları, düşmanlıkları, işçi sınıfı hareketini, Komünist Partisi'ni burjuvazinin kuyruğuna takmak, özellikle TKP'yi yığınlara duyurmamakta ayak diremeleri buradan geliyor, oportünizmden kaynaklanıyordu. Bu gerçeği, daha sonraki olaylar bütün çıplaklığıyla ortaya koydu. Şevket Süreyya, 1927'de, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde, tutuklu 50'den fazla komünistin duruşmasında: "Komünist Partisi'ne gerek olmadığı"nı, ona karşı olduğunu açık açık söyledi. Gene o duruşmalarda Vedat Nedim Tör, partiyi, komünistleri polise vermiş olmakla övündü. Burjuva gazeteleri de, onların bu söylediklerini arşın arşın bastılar.

TKP, kurulduğu günden beri, hem emperyalistler-

le, burjuvaziyle, gericilikle, hem parti içinde her boydan ve soydan oportünistlerle, sapık akımlarla, tekkeçilerle, anarşist öğelerle, polis ajanlarıyla savaşılmıştır. 1923-1925 yılları arasında KUVT'de, Türk seksiyonunda bozguncu, başıbozuk alayı başkaldırdı. Bunlar, Şefik Hüsnü'ler yönetiminden esinleniyor, onlardan gizli yönerge alıyorlardı. Bunların başında doktor Şefik Hüsnü'nün küçük kardeşi ve Kerim Sadi vardı. İki de partili değildi. "Aydınlık" dergisinin bir benzerini, gene "Aydınlık" adıyla "gizli" çıkarmaya başladılar. Parti Komitesi'nin "Duvar Gazetesi"ne saldırıyorlardı. Kerim Sadi, bu serseri alayının "ideologu", elebaşısı düzeyine çıkarılmıştı. Öğrencilerin kaldıkları yurttan dinginlik diye birşey tanımaz olmuşlardı. Gece-leri, "pir sultan"larını, beyaz yatak çarşafına sarar, "tahtı revan" kurar, Kerim Sadi'yi omuzlarında taşır, "huh" çeker, dervişlik, delilik yaparlardı. "Yapmayın, etmeyin" diyenlere elebaşları ustura çekerdi. Kerim Sadi, bu soytarınlıklarında o kadar ileri gitti ki, tımara-neden geldiler, alıp götürdüler. Daha sonra, memlekete geri gönderdiler.

Bu grubun yanısıra, başka bir grup daha türedi. Bunlar kendilerine "işçi opozisyonu" diyorlardı. Bunlar da "gizli toplantılar" yapıyordu. Bozgunculuk havası estiriyor, Parti Komitesi'ne saldırıyorlardı. Bunlar, Şefik Hüsnü'yü boy hedefi almışlardı. Ama tutumları kökünden yanlıştı. Komintern'e vuruyorlardı. Bunlarınki de bölücülüktü. İlkeselliği yoktu. Bu iki grup arasında bir ayırım yapmak gerekiyordu. "İşçi opozisyonu" grubunda demagojilere kapılmış, bilinç düzeyi düşük, ama gerçekten okumaya gelmiş partili işçiler vardı. Bunları bu ters tutumlardan, bataklığa yuvarlanmaktan kurtarmak gerekti. Genellikle bu grupları, ters akımları silip kaldırmak savaşımı somut biçimleriyle ortaya çıkmıştı. Bu savaş durmadı. İ. Bilen, bu savaşta Leninci

prensiplere her zaman bağı kaldı. Sırası geldi dövuştü.

1924 yıllarında KUVT'de, Türk seksiyonunda anti-parti grupçukların çıkması bir rastlantı değildi. Çoğunun bilinç, bilgi, savaş düzeyleri düşüktü. Kiminin sosyal kökenleri, kafaları küçük burjuva eğilimlere yatkındı. Sonra, o sıralarda Troçkistler iyice gemi azıya almışlardı. Bolşevikler, Komünist Partisi, bunlara karşı geniş ve çetin bir savaş yürütüyordu. Bu savaş üniversitede alabildiğineydi. Türk seksiyonundaki anti-parti grupları, bir yandan da bunlar kışkırtıyordu.

Lenin öldükten sonra Troçki sık sık KUVT'ye gelmeye başladı. Cakalı konuşmalar yapıyordu. Demagog, lâf ebesiydi. Alkiş beklerdi. Troçki'yi tutanlar çok azınlıktaydı. Kimi zaman kavga çıkardı. Tartışırken kışkırtıcılık yapan Troçkistlere lâf yetiştiremeyenler, kimi kez yumruklarıyla "yanıt" verirlerdi. Bu tür davranışlardan İ. Bilen de kendini pek alamıyordu.

Üniversite bir yıldan üç yıla kadar kurslardı. Başarı gösterenler sonuna kadar okuyabilirdi. İ. Bilen 1. kursta hem dil öğrendi, hem dilmaç yardımıyla dersleri izledi. Ondaki sonraki kursları Rusça geçti. İlk iki yıl zordu. Dil bir yana, dersler ağırdı. Bunun dışında spor vardı. İyi yüzerdi. Futbol takımında sol-açıktı. Bir defasında Nâzım onun bacağına kırdı, topa vurayım derken. Ayrıca, bir amatör, koro-tiyatro benzeri bir ekip vardı. Bunu, sonradan "Mustafa" filmini çıkaran rejisör Ek ve Nâzım kurmuştu. Fabrikalara, işçi kulüplerine gider, halayı çeker, hora teper, Nâzım'ın "Makine" ve "Grev" gibi oyunlarını gösterirlerdi. Bu her iki oyun da baştan aşağı devindi. Dilmaç istemezdi, seyirciler hepsini anlıyordu. Sözleri de öyleydi: "Stop!... Fren... Akümülatör, dinamo, motor... milyar volt... Marks... Lenin..." Çok alkışlanıyorlardı. Bir defasında Mayakovski de vardı. "Söz sizindir yoldaş mavzer!" dediği zaman, alkıştan salonun tavanı inecekti...

İ. Bilen'i en çok saran parti kuruluşu dersi, Bolşevikler Partisi'nin savaş tarihiydi. Felsefe derslerinde çok tartışılırdı. Polit-ekonomide herkes ayağını denk alırdı. Leninizm öğretmeni eski bir Bolşevikti. Merkez Komitesi üyesiydi. Uzun boylu, kalkık burunlu, mavi gözlü bir Rus'tu. Veremliydi. Sibiryada, sürgünde almıştı bu ince sayrılığı. Lena grevini, çarlık hükümetinin o kanlı işçi kırımını anlatırken gözleri çakmak çakmak olur, dolardı. Bu kırımı Lenin'in nasıl değerlendirdiğini anlatırken gene o gözleri mavi bir deniz gibi dalgalanırdı. Dili kuru değildi. Lenin'in yapıtlarından alıntılar yaparken onu yerliyerine oturturdu. Lenin metodolojisi ilkelerine ayrı bir önem verirdi. Basmakalıpcılığa kızardı. Lenin'in, Bolşeviklerin, Komünist Partisi'nin anti-Marksist, ters akımlara, bölücülere, likidatörlere, menşeviklere, Troçkistlere, bozgunculara, "Allah arayıcılara", mahistlere, öteden beri Narodniklere, anarşistlere, döneklere, emperyalist ajanlarına, Kautskilere, kapitalistlere koltuk değneği olan, kapitalizme destek olan sosyal-demokrat, bu tür sosyalistlere karşı ne çetin, sürekli savaşlar yürüttüklerini yurdum yurdum anlatırdı.

İ. Bilen, Türk seksiyonu Parti Komitesi'ne sekreter ve Üniversite Parti Komitesi'ne de üye seçildi. Üniversitede bozguncu gruplarla savaşımın en keskin olduğu bir dönemdi bu. Seksiyonda Komintern'in, Lenin'in partisinin, Üniversite Parti Komitesi'nin ve seksiyon Parti Komitesi'nin izledikleri politikayı tutan bir çoğunluk sağlanmıştı. Giderek, aylak, bozguncular temizlendi. Oturaklı, çalışan, disiplinli bir parti kolektifi oluştu. Buna, "Duvar Gazetesi"nin de yardımı oldu. İ. Bilen bu gazetenin redaktörüydü. Yazı yazmayı buradan öğrenmeğe başladı. Oportünistlerle cebelleşmede burada epice birşeyler öğrendi.

1924 yılı. Yaz ayları. Sıcaklar basmıştı.

Komintern'in 5. Kongresi toplandı. "Bolşoy-tiyatro" dolup taşıyor. 40 ülkeden ve 50 partiden 500 delege. Konuklar da üstelik. İ. Bilen ve Ankara'dan KUTV'ye yeni gelmiş daha bir arkadaşı "Konuk delege"ler arasında. Bilen'in sırtında bol, beyaz bir Tolstoy gömleği var. İlk kez katılıyor dünya komünistlerinin böylesi bir forumuna.

Ölümsüz Lenin yoktu. Leninsiz ilk kongresiydi bu Komintern'in. Kongreyi Vasil Kolarof açtı. Sonra, tüm delegeler ayağa kalktı: Yüce Lenin'in anısına saygı duruşu! Ertesi gün bu saygı duruşu Kızıl meydanda, Lenin'in mozelesi önünde, alanı dolduran Moskova işçileriyle birlikte yinelendi. Ve kongre oturumlarını Kremlin'de, şimdiki Yüksek Sovyet sarayında sürdürdü.

Bu kongre, dünya komünist tarihinde "Leninizm ve Komintern" diye geçer. Bu, Troçkistliğe karşı, komünist partilerinin uluslararası çapta savaşıma geçişini içeriyordu. Kongrede Troçki de vardı. İlk açılış günü kendisini kürsüde bir gösterdi. Delegelerin Kızıl Ordu'ya sevgi, saygı duygularından kendisine pay çıkarmak istediği gözlerden kaçmadı.

Kongrenin tezlerinde, belgilerinde Komünist partilerini Bolşevikleştirmek ilkesi başta geliyordu. Partilerin som, tümsel birliğini pekiştirmek! Marksıcı, devrimci ilkelere bağlı kalmak! Demokratik santralizm! Bu belgiler, Leninci ilkeler iyice vurgulandı. Yığınlara inmek! Partileri yığinsallaştırmak! Bu slogan sık sık geçti.

TKP delegasyonu üç üyeden oluşuyordu. Birisinin oy hakkı yoktu. Bu, o sıralar Komintern'de danışmandı. Adı Ahmet Cevat (Emre) idi. Şovendi. Kurtuluş savaşı yıllarında Kafkaslar'a geçmiş. Yolunu bulmuş, partiye girmiş. TKP'nin 1922'de Ankara'da toplanan 2. Kongresine de, gene "danışman" olarak katılmıştır. Şevket Süreyya Aydemir grubunun akıl hocasıydı.

Giritliydi. Birçok dil bilirdi. Yurda döndükten sonra çekti gitti partiden. Daha sonra CHP'den saylav oldu. Meclis'e postu serdi.

Komintern'in 5. Kongresi'ndeki TKP delegasyonunun başkanı Vanlı Kâzım (Kip)'ti. İstanbul'dan gelmişti. Bu yoldaş makinist-işçiydi. Genellikle iyiydi. Marksist teorik bilgisi zayıftı. Sonra, Şefik Hüsnü ve Aydemir gruplarının baskısı altındaydı.

Kongre'de, Sovyet delegelerinden yoldaş Manuilski, konuşmasında, "Aydınlık" dergisini, TKP'nin o kolunu eleştirdi. Bunların "legal Marksizm'e" kaydıklarını, işçi sınıfının çıkarlarını savunacak yerde burjuvazinin konumunu desteklediklerini söyledi. Lenin'in "legal Marksistleri", Struveleri, Rusya'da yerden yere çaldığını, bunların burjuvazinin avukatı olduklarını vurguladı, belirtti.

Kâzım yoldaş raporunda bunu yanıtlamak istedi. İkirtil, birbirini tutmayan bir konuşmaydı bu. Ne yadsıya, yoksunsiyabiliyor, ne gerçeği tanıyabiliyordu. Üzerinde durulacak önemli bir olay daha vardı. Delegasyon başkanı, 1922'de Ankara'da yapılan 2. Kongre'den, aldığı kararlardan tek söz etmedi. Bu olay gözlerden kaçmadı. Belli ki "Akaretler"e hazırlanıyorlardı.

İ. Bilen için kongre salonu üniversite dersliği olmuştu. Bu, üç hafta sürdü. Birçok eski komünistleri, Bolşevikleri gördü. Bunlar arasında, Paris Komünü'nden, barikatlardan sağ kalmış bir mohikan da vardı. Kuru, uzun boylu, sıırım yapılı bir Fransızdı. Komünün solmayan kızıl — ateş — bayrağı dersin!

Delegelerin arasında, gözleri üstüne çeken birisi de Güney Afrikalı bir komünistti. Alabildiğine karaydı. Dişleri bembeyazdı. Uzun boyluydu. Altın madenlerinde işçiymiş. Kongre oturumlarının yapıldığı uzun salon şimdiki biçiminden farklıydı. Zenci yoldaş, Prezidyumun yanındaki büyük odaya girer, ya Çarın tahtına oturur, ya da sırmalı, kadifeli kocaman karyolaya uzanırdı.

Ve değişik pozlarda resim ektirirdi.

İ. Bilen ve arkadaşının konukluğu delişmence bir "olaycıkla" sona erdi. Kongre kapandı. Moskova parti örgütleri, delegeleri ağırladılar, uğurladılar. Kimini kır eğlencelerine, kimini fabrikalara, herkesi biryere götürdüler. Türkiyeli delegeler Krasnapresnaya semt komitesinin düzenlediği kır gezisine gittiler. Moskova'nın eteğinde, Serebrenniybor-Gümüş amlık denilen bir orman. Çadırlar kurulmuştı. Almanlar, İtalyanlar, Fransızlar, Ruslar, fabrika işçileri. Orman cıvı cıvıldı. Piknik güzeldi. Alman yoldaşlar arasında en canlısı, o zamanki Alman Komsomol örgütünün sekreteri Greta Vilda idi. Bu kız yoldaş, birkaç yıl sonra, gene Moskova'da başka bir üniversitede okurken Reşat Fuat Baraner'le evlendi. 1932'de Türkiye'de Komünist Partisi'yle çalıştığı için tutuklandı, yargılandı. Ceza giydi, yattı. Komünist arkadaşlarıyla açlık grevlerine direngenlikle katıldı. Cumhuriyetin 10. yılında çıkan afla yurtdışı edildi.

Gümüş amlık pikniğinde şen, sesi pürüzsüz, İtalyan bir kadın yoldaş vardı. İtalya'da bir cezaevinden, tekli yattığı odacığın tavanını delip kaçmış. Tombul vücudunu gösterir: "Bu halimle o dapdaracık yerden nasıl çıktım. Sanki anamdan bir kez daha doğdum gibi" der, kahkalarla gülerdi. Arkasından "Avanti popolo..."yu bastırırdı.

am dallarıyla ateşler yakıldı. Değişik dillerde işçi — savaş marşları, türküleri birbirini izledi. Yağmur yağdı. Güneş açtı. Gökte ebekuşağı köprü kurdu. Akşam oldu. Gökte yıldızlar kaydı. Ve yavaş yavaş millet yola revan oldu.

Rus yoldaşlar kamyonla bira getirmişlerdi. Neşenin bir kaynağı da bu olmuştu. Türkiyeli konuklardan üçü bir arabaya bindiler. Birisi, keçi sakallı Ahmet Cevat'tı. İ. Bilen'le Ankara'dan gelen yoldaş onu orta-

larına aldılar. Yüksek sesle türkü söylüyorlardı. Motor uğultu koparıyordu. İki yoldaş, aralarına aldıkları kişinin keçi sakalını yoluyorlardı...

"Sakal yolmanın" şakası bir yana. Ama bu aslında partiyi oportünizme iten, işçi sınıfına yabancı, onun ideolojisine düşman ögelere karşı verilen savaşımın bir yansımasıydı. Bu, bir bakıma partiyi uyuşukluğa, burjuvaziyle uzlaşmacılığa sürükleyenlerle savaşımın çok çetin ve uzun süreli olacağına da belirtisi sayılabılırdi.

Komintern'in 5. Kongresi, onun aldığı tarihsel kararlar günün somut savaş konusuydu. Komünist partilerini Bolşevikleştirmek, bunları Leninci savaş raylarına oturtmak savaşsız olmayacaktı. İ. Bilen ve arkadaşı kafalarında bu sorunlarla, bunlara çözüm yolu bulmak, TKP'yi de böylesi bir parti yapmak düşünceleriyle üniversiteye, derslerine döndüler. Kongredeki izlenimlerini, kafalarındaki sorunları, kongrede TKP yönetimine karşı yürütülen eleştirileri arkadaşlarına günlerce anlattılar. Tartışmaların arkası kesilmedi. Acı bir yaraya basılıyordu. Partiyi bölücülerden, grupçulardan, likidatörlerden korumak, yığınlara inmek savaşı boydan boya ortada duruyordu.

O dönemde parti içinde tartışmalar, somut savaşım, öteden beri süregelen belli bir sorun üzerinde yoğunlaşıyordu: TKP mi, "İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi" mi? Oportünizm mi, Marksizm-Leninizm mi? Oportünistler, Şefik Hüsnü takımı, kurdukları legal sosyalist partiyi TKP'nin yerine koymak, "legal-Marksizm" yolundan yürümek doğrultusundaydılar. Onlar "Aydınlık" dergisinin yönetimi çevresinde kümeleniyorlardı. Bunların ekseninde onların tutumunu, konumunu İstanbul'da, Akaretler'de toplanan 3. Kongre'nin havası, gündeme alınan sorunlar gösteriyordu. Partiyi Leninci, devrimci raylara oturtmak yerine "münevveran" — aydınlar mı, işçiler mi tartışması vardı. Oportünistler

küçük burjuva, aydın kesimini yeğ tutuyor, kadroları bunlardan oluşturmaya önem veriyorlardı. Oportünizm bataklığında bocalıyorlardı. Kongrede büyük çoğunluk küçük burjuva aydınlardaydı. İşçi sınıfının, geniş emekçi yığınlarının, halkın büyük çoğunluğunun çözüm beklediği ana sorunlar ele alınıp incelenmedi. Bu temel sorunlar partinin, yeni aşamaya ve koşullara göre stratejisini, taktiğini, eylem programını işlemek sorunu grupçuluk entrikaları, kuru lâfebelikleri arasında kaynadı gitti.

Bugün memlekette TKP yerine küçük burjuva, bozguncu, Maocu, Troçkist, her soydan anti-Leninci partileri koymak çabalarının kökleri ta 1920'lere kadar böylesine gider. Partinin savaş tarihini çarpıtmak, olayları altüst etmek, TKP'yi yadsımak, olguları yoksunlamak çabalarını sürdürenler bu bataktan kaynaklanıyorlar. Örneğin bunlar, TKP'nin 15 ağustos 1922'de Ankara'da toplanan ve tarihsel büyük bir önem taşıyan 2. Kongresi'nden söz etmezler. Bu olguyu suskuyla geçerciler, bunun üzerinden atlarlar. Akaretler'deki 3. Kongreyi ikinci kongre sayarlar. Bu, bir rastlantı değildir. Dahası var. Maocu "Aydınlıkçılar" Akaretlere birinci kongre diye bakarlar. Onlar, partinin bugün değiştirilmiş olan ikinci programına sarılıyorlar. O programda Marksizm-Leninizm ilkelerine ters düşen, aşama bakımından yersiz, basmakalıp, sekterce konmuş tezler vardı. Bunlardan biri, programa konan "Sovyet biçimi işçi-köylü hükümeti kurmak" teziydi.

TKP'nin kuruluşu ve gelişme yolları üstüne belgesiz, kanıtsız, işkembeden lâf edenler az değildir. Bunlar olayları çarpıtıyor, partinin tarihi üzerinde kalpazanlık yapıyor. Kimileri için, bir tür geçim kaynağı olmuştur. Topçuoğlu'nu alınız. Yazdıkları, yaydıkları baştan aşağı Mustafa Börklüce'nin uydurmalarını yinelenmekten başka birşey değil. Sarı Mustafa (Börklüce)

karanlık, parti içinde uzun zaman yuvalanmış, bile bile, polisin işine yarayan dedikodular yayan bir provakatördü. Topçuoğlu onun düzmecelerine uyup, parti kongrelerine gitmemiş, parti yönetiminde Merkez Komitesi'nde, Politik Bürosu'nda bulunmamış kimselere roller veriyor, bunları kongrelerde konuşturuyor. Örneğin, İ. Bilen Yoldaş Akaretler kongresinde bulunmamıştır. Bulunamazdı. Üniversiteyi daha bitirmemiş, memlekete dönmemiştir. Üstelik, o dönemde, Merkez Komitesi üyesi değildi. Oysa uydurma "tarihçi" Bilen'i saçma sapan konuşturuyor. Böylesine olaylara, insanlara karşı saygısızdır TKP'nin tarihine sataşanlar.

*

İ. Bilen Yoldaş üniversite öğrenimini bitirdi. Anayurda döndü. Yaz aylarıydı. Memlekette politik hava sertti. Burjuvazi karşısındaki güçlere karşı, özellikle işçi sınıfına, komünist harekete, sendikal hareketlere karşı baskısını arttırmış, silindir üstüne silindir çekiyordu.

Burjuvazinin içinde ayrışma süreci, burjuvaziyle büyük toprak iyeleri, ağaları arasındaki çelişkiler, burjuvazinin politik erki elinde tutan kesimiyle bu erke ve hükümete giremeyen kesimi arasında sürtüşmeler, açık ve kapalı biçimlerde patlak vermişti. Emperyalistler, yabancı sermayeler Türkiye'deki konumlarını yeniden güçlendirmeye önem veriyorlardı. İngilizler, Musul petrol yatakları üzerine iyice oturmak planını yürürlüğe koymuşlardı.

Cumhuriyet kurulu ancak iki yıl olmuştu. Padişahçılar kökten silinmemişti. Padişahla ortaklık kurmuş, memlekette 10 yıl diktatörlük sürdürmüş olan eski İttihatçılar, onların temel dayanaklarından olan kompradorlar duruyordu.

Böylesi bir dönemde, Doğu'da, Kürdistan'da ayak-

lanma başladı. Ankara hükümeti, fırsat bu fırsat deyip, ordu birliklerini Kürt halkının üzerine sürdü. Gene bu olaydan yararlanıp, Komünist Partisi'ne yüklendi. Bu saldırı, partinin toplanan 3. Kongresi'nden iki ay sonra geldi. Hükümet hemen bir susturma önlemi aldı: "Takriri sükûn kanunu"nu çıkardı. Komünist Partisi'ne yüklendi. "İstiklâl Mahkemeleri"ni işletti. Komünistler, sendikacılar arasında geniş tutuklamalar yaptı. Ankara "İstiklâl Mahkemesi" 34 komüniste ağır hapis cezası kesti. Bunlar arasında Merkez Komite üyeleri vardır. Parti yeni ağır bir yara daha aldı.

Burjuvazi koyu bir şovenizm estirdi. O, Kürt halkına karşı sert bir tepeleme, geniş bir baskı eylemine geçti. Bunu kanla, ateşle, kurşunla yaydı. Böylece burjuvazinin amacı da iyice ortaya çıkmıştı. Burjuvazi, daha ilk adımdan, ulusal kurtuluş savaşının demokratik bir devrime yükselmesine kanla, silâhla karşı durduğu gibi, Kürt halkının kendi yazgısını kendisinin belirlemesine, demokratik hak eşitliği kazanmasına da, böylesine kanla, ateşle karşı duruyordu. Ordu birlikleri köyleri yakıyor, halkı kırıyordu. Beylerin, ağa-dedelerin topraklarına dokunmuyor, köylerini ellerinden almıyor, diri diri ortada duran toprak köleliği kalıntılarını kaldırmıyordu. Burjuvazi, bütün Türkiye'de toprak beylerinin iyeliğine dokunmadı. Onları savundu. Evet, Kürdistan'da ayaklanmalara önyak olanlardan kimilerini, Şeyh Sait gibilerini ve birkaçını astı. Başka türlü de yapamazdı. Ortada kanlı bir pazarlık vardı. Burjuvaziyle büyük toprak beyleri arasında politik erki üleşmek savaşı vardı. Burjuvazi bu erkin çoğunu kendisine ayırıyor, azını karşısındakilere veriyordu.

Burjuvazi, Kürt derebeyleriyle de, ta baştan pazarlığa oturmuştu. Eski Osmanlı Meclisi'nden oluşturulan Birinci Büyük Millet Meclisi'ne Meco ağalarını, Diyap ağalarını aldı. Ama hiçbir zaman, bu Meclis kurul-

du kurulalı ne Türk, ne Kürt köylülerinin gerçek temsilcilerini, işçi sınıfının gerçek sayılablarını, bunların ayağını Meclise sokmadı, sokturmadı. Üstelik, daha sonra çıkardığı "medeni kanun"la — "uygarlık" yasasıyla, derebey toprak iyeliğini kapitalist iyeliğe çevirdi.

Burjuvaziyle büyük toprak iyelerinin politik erki birlikte sürdürmeleri süreci, kimi zaman kanlı ama daha çok karşılıklı ödün vermelerle oluşturuldu. Burjuvazinin, padişahların "Hamidiye Alayları"na gereksinimi yoktu. Egemenliğine engeldi. Bundan ötürü, Şeyh Sait ayaklanmasına katılan Kürt Hüseyin paşanın oğullarını astı. Ama buna karşılık başka birşey daha yaptı. Örneğin, Şeyh Sait ayaklanmasında, Diyarbakır'da babasını astığı Mahmut Kepoğlu'nun AP'den sayılab çıkmasına yol açtı. Bu, bir tane değil. Bugün Meclis'te böylesi Kürt kökenli ve değişik burjuva partilerinden 160'tan fazla sayılab vardır. Bunların arasında, 10 bin "müridi" — silâhlı adamı olan Abtüllatif Ansarioğlu'yu görüyoruz. Bu silâhlı "müritler" Türkes'in komandolarıyla birlikte eleledirler. 1976'da Ergani'de bunlar, Türk-Kürt gençlerini yayılım ateşine tuttular. Çüngüşlü Yüsrü Güldoğan ağa MHP'yi tutar, Türkes'le eleledir. Adam vurur, kimse sormaz. Büyük toprak beylerinden Cevheri AP'lidir. AP başkan yardımcısıdır. Mehmet Turgutlu, büyük bir Kürt boyundandır. MHP'li, Türkesçi-faşisttir. Bingöl'den doktor Hikmet Yurtsever AP sayılabıdır. Kığı'dan Süleyman bey, Karlıova'dan Kâzım bey AP'lidir. Ağrı'dan Rıza Eryılmaz CHP'lidir. Kâmuran İnan Bitlis'lidir. Şeyhlerden gelir. 10 yıl NATO'da Türkiye temsilcisiydi. AP'li senatördür. Bitlis'ten Muhittin Mutlu MSP'lidir. Ferit Melen, 12 Mart döneminde "balyozcu" Erim'den sonra başbakan oldu. Kinyas Kartal Van iline hükmeder. 25 bin kölesi vardır. Bu derebeyi, sekseninden sonra, 1977'de kötürüm Meclis'e aylarca geçici başkan oldu. Mahmut Bucak, AP'li, Urfa'nın Ali Kiran, başkesenidir.

Hamido-Fendoğlu. AP'li faşist.

1925 ayaklanmasından sonra, Doğu illerini, Kürt halkının yoğun olduğu yöreleri içine alan özel bir yönetim örgütü — "Genel Müfettişlik" kuruldu. Bu örgüt, genel bir valilik niteliğindedi. Güvenlik, gizli servis, polis, jandarma, gezginci tepeleme birlikleri, 9. Kolordu, uçakları, atlısı, topçusuyla, yargıcı, savcısıyla, bütün baskı araçları bu örgütün elindeydi. Sonra bu Doğu illerine "yasak bölge" yaftası yapıştırıldı. Bu baskı, bu katı ezgi uzun yıllar, "Genel Müfettişlik" kalktıktan sonra da sürdü, hâlâ da sürüp gidiyor.

Kurulan özel yönetim sisteminin, özel örgütün bir görevi de Kürt derebeyleriyle, ağa-dedeleriyle Türk burjuvazisini birbirine iyice kaynaştırmaktı. 1925'ten bu yana, geniş ölçülerde, değişik biçimlerde 20'den fazla patlamalar olmuştur. Ama her defasında da bu çıkışların başını ya bir şeyh, ya bir aşiret — boy beyi tutmuştur. Bunlar Kürt halkının gerçek özlemlerine, istemlerine, derebeylerin, ağaların, sömürgeci asalakların, burjuvazinin elinden kurtulmak, ulusal yazgısını kendisi çizmek, demokratik hak eşitliğine kavuşmak savaşına arka olmamışlar, tersine buna karşı durmuşlardır. Çoğu kez Kürt ağaları, beyleri aralarındaki çekişmeleri, yerel kavgaları provokasyonlar çıkartmak, köylüleri, halkı birbiri üzerine kışkırtmak yoluyla çözmek istemişlerdir. Kimi zaman hem burjuva hükümetleri, hem ağalar, beyler bu yoldaki kışkırtmaları pazarlıkta bir uzlaşma manivelası yapmışlardır. Taze bir örnek, 1976'da, Hakkâri'de, Tuzluca köyünde, birbirine düşman iki ağanın, kaymakamla savcının kışkırtmaları yüzünden büyük bir olay çıktı. Faşist karması Demirel hükümeti bu bölgede kanlı bir baskın düzenledi. 18 bin köylü evlerini bırakıp dağlara sığındı.

1925'te burjuvazi, TKP'ye saldırısını Kürt halkına karşı açtığı yığınsal, kanlı baskısıyla yanyana yürüttü.

Partinin o zamanki yönetiminin bu kanlı olay karşısında tutumu, davranışı ne oldu? Olayı nasıl değerlendirdi? Tutarlı değildi, çelişkiliydi, yanlıştı olayı değerlendirmesi. Olaya, kökünden "gericilik" deyip çıktı. Böylece Kürt beyleriyle Kürt halkını bir tuttu, bunları bir kaba doldurdu. Ayırım yapmadı. Böylece burjuvaziyi, onun konumunu tutmuş oldu. Öte yandan, "Kürt beylerinin topraklarının ellerinden alınması"nı istedi. Ama bu belge de soyut, yalıtılmış bir nitelik taşıyordu. Kürt halkının ana istekleri ele alınmıyor, ulusal ezgiye, kanlı kırıma karşı çıkılmıyordu. Şevket Süreyya Aydemir gibilerin tutumu, burjuvaziyi desteklemekten başka birşey değildi. Onların kuyrukçuluk politikası, şovenlikle kaynaşmış oportünistlikleri bundan başka da bir sonuç vermezdi. Onlar, duruşmalarında, yalnız Kürt ağalarının toprakları ellerinden alınmalıdır dediler. Ama Türkiye'de bütün toprak beylerinin topraklarının ellerinden alınmasından, köklü toprak reformu yapılmasından, bütün derebeylik artığı ilişkilerin kaldırılmasından, köylünün topraklandırılmasından söz etmediler. Sözü kısıtı, oportünistler, TKP'nin programını unuttuklarını, onu rafa kaldırmış olduklarını ortaya koydular.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra toplumun yapısını etkileyen, birbiri ardınca zincirleme gelen ekonomik, politik, sosyal, kültürel, ulusal değişik bunalmalar, kapitalizmin getirdiği sorunlar kendisini ortaya koyuyordu.

1. Burjuvazinin komprador kesimi konumunu güçlendirmek, yabancı sermayelerle olan bağlarını genişletmek doğrultusundan ayrılmamıştı. 2. Yabancı sermayeler, kumpanyalar durup duruyordu. 3. Hiçbir köklü demokratik reform yapılmamıştı. 4. Eski devlet aygıtları kapitalist gelişmenin isteklerine göre yenileniyordu. O kadar. 5. Toprak reformu yapılmadı, ama köylülerin topraklarını, özellikle kamu-devlet toprak-

larını yağma vardı. Bu yağmaya sayıtlar, valiler, ordu komutanları, hepsi katılıyordu. Devletin, hükümetin başındakiler büyük toprak iyeleri oldular. İnönü bunlar arasındaydı. Bu yağma, Yunanistan'la Türkiye arasında, Rum ve Türk'lerin değiş-tokuş edilmesiyle, göçmenlikle daha da hızlandı. 6. İşçilerin, emekçilerin sömürülmesi süreci, sermayenin palazlanmasıyla atbaşı hızlandı. Sermaye birikimi, yığılımı, santralizasyonu, toplulaşması iyice uç verdi. Bu sömürü, birikim süreci barbarca yürütülüyordu. 7. İşçi sınıfı nicelik ve nitelik bakımından yavaş yavaş yeni bir aşamanın eşiğindedi. Sayıca, bu dönemde, 300 bini geçmekteydi. Örgütlülük bakımından dağınıktı. Sendika ve federasyon kurma çabaları vardı. Türkiye'nin endüstriyel yapısı çok zayıftı. Bankacılık kurulmuştu. Ama örneğin "İşbankası" daha çok ticaret alanına, alışveriş işlerine doğru yayılıyor, açılıyordu.

Bu dönemde sınıf savaşımıları sertleşiyor, egemen çevreler arasında, burjuvazinin kendi içinde sürtüşmeler, çekişmeler zincirleme büyüyordu. Koyu gericilik, yobazlık, cumhuriyet düşmanları yer yer kendisini gösteriyordu. Şapkaya karşı çıkanlar, kara çarşafı, peçeyi savunanlar homurdanıyordu. Burjuvazi, köklü demokratik devrimi böylesi dış yüzden "değişiklikler"le geçiştirmek istiyordu. Bunu metazori dayattı. Oysa, halk yığınları en başta demokratik haklar, köylü toprak, işçi doğal haklarını, ileri demokratik bir düzen istiyordu. Anayurttan emperyalistleri kovma, padişahlığı kaldırma savaşı demokratik bir düzenin kurulmasını gerektiriyordu. Burjuvazi, buna karşı durdu, olmadı.

Halk yığınlarında, özellikle orta katmanlar arasında bir tedirginlik vardı. Gelen baskı ve terörlerle bu tedirginlik, küçük burjuvazi arasında korku, sallantı, şaşkınlık daha da artmıştı. Bir yandan kurtuluş savaşının salgıncı emperyalist güçlere karşı utkuyla bitmesi, öte

yandan halkın savaştan eli boş çıkması, üstelik gelen terör dalgası aydınlar kesiminde ayrışma sürecini de hızlandırmıştı. Üstelik burjuvazinin de belli aydın kadrolara, uzmanlara gereksinimi vardı. Bu nedenle, aydınlar kesimine karşı bir "tatlı-sert" politikası yürütmeye başlamıştı. Onları hem okşuyor, hem tokatlıyordu.

İ. Bilen üniversiteden döndükten sonra politik hava bu yöndeydi. Parti yönetiminin adı var, kendi yoktu. 1925'te hapse atılanlar gerçi bir yıl yattılar. Ama daha çıkmamışlar, içerdeydiler. Parti Merkez Komitesi'nde örgüt işlerine, bu kesime Hamdi Şami (Alev) yoldaş bakıyordu. Sekreter Vedat Nedim'di. Uyuşukluk, yönetimde uyuza, miskinliğe varmıştı. Üniversiteden epeyce yoldaş geri dönmüştü. Kimi vatman, kimi kapıcı olmuş, kimi Zonguldak'a, kimi Balya-Karaaydın kurşun madenlerine gitmişti. Kimi anasının, babasının evine postu sermişti. Çoğunluk İstanbul'da kalmıştı. İ. Bilen'e de Adana düşmüştü.

İ. Bilen'in üniversiteden iki arkadaşı vardı. İki de İstanbullu, işçiydi. Biri, Hüsamettin Özdoğu. Öteki Suphi — "Şakir"di. İki de Halkalı'dan çıkma, kurtuluş savaşında, Ankara'da fabrikalarda çalışmışlardı. Hüsamettin'e, İznir, Şakir'e Eskişehir dediler.

Terziye göç, demişler. İğnem yakamda demiş. Bu üç yoldaşın durumu da öyleydi. Önce, üstü-başı günün "modasına" uydurmak gerekti. Yazdı. Gittiler, tekerlek hasır şapkalar aldılar. Ayakkabı aldılar. Hüsamettin, satıcıyla pazarlığa tutuştu. Dükkâncı: "Beyim beş lira" diyor. Hüsamettin "Dört rubleye olmaz mı?" diye tutturdu. Ancak, Bilen'den yediği bir çimdikle kendine geldi. Mağazadan çıktılar. Katıla katıla gülüyorlardı. Gülhane'ye doğru yürüyorlardı. Hüsamettin'in hasır şapkasını yel kaptı, uçuyordu. Kahkahalarla gülüyorlardı. Üç arkadaş anlaştı Aralarında parola kurdular. Kucaklaştılar. Ayıldılar. Trenleri ayrıldı.

İ. Bilen de, öteki arkadaşları da, partinin o dönemdeki politikası, taktiği, güncel günlük savaşımın ne olduğu üstüne Merkez Komitesi'nden, Örgüt Bürosu'ndan işe, dışa gelir bir yönerge alamadılar. Onlara, "Gidin, kurun, çalışın" dediler. Silik, belirsiz, adresleri doğru bilinmeyen bazı "sempatizanlar" gösterdiler. Verilen ad ve adresler, "Ara, buloğlu Mehmet"lerdi.

İ. Bilen, İstanbul'da kaldığı iki hafta içinde, Haliç'ten, fabrikadan tanıdığı eski arkadaşlarını aradı. Kulaksız Salih'i Baltalimanı'nda buldu. Ondan bazı ip uçları edindi. Çerkez Osman'ın Adana-Yenice demiryolunda makinist olduğunu öğrendi. Ve en önemlisi, Kulaksız'ın yardımıyla, Kasım Benekli adına bir kimlik cüzdanı çıkardı. Bilen, o günden sonra kendi soy adını, hemen hemen kullanmadı. Takma adlarının sayısını kendisi de bilmiyor.

İ. Bilen Yoldaş, elinde fotoğraflı "kimliği" ve cebinde 25 lira ile Haydarpaşa'dan Adana'ya 22 liraya bilet kestirdi. Cebinde 3 lirayı da "boz durup boz durup yiyecekti". Haydarpaşa garı, bu demiryolu onun anılarında çağırışmaları zincirledi. 1. Dünya Savaşı'nda, bu Haydarpaşa'da korkunç bir patlama olmuştu. Cephane depoları havaya uçmuştu. Yangınlar göklere vurmuştu. Kasımpaşa — Kulaksız'da bile evlerde cam kalmamıştı. Millet paniğe düşmüştü. Bilen, patlamaları, yangını Okmeydanı'ndan izlemişti. O semt bu kırlara koşmuştu... Korku... Ölüm... Emperyalist harp, padişah Enverler İstanbullulara böylesi bir "armağan" getirmişti...

Haydarpaşa-Adana demiryolu, tek simgesi "BBB" — Berlin-Bosfor-Bağdat — demiryolunun bir kesimiydi. Alman emperyalistleri, "Drang nach Osten" politikalarının bir dalını Türkiye üzerinden böylesi demir raylarla çizmişlerdi. Ve Alman demiryolu kumpanyası, Haydarpaşa'da oturmuş rayların başına... Yaşlı işçiler anlatır, durur. 14 Eylül 1908'de Haydarpaşa-Eskişehir-Bağdat

demiryolları işçileri greve gidiyor. Bir "İşçi Derneği" kuruyorlar. İsteklerini hükümete, Alman Elçiliği'ne, Deutsch Bank ve kumpanyanın direktörlüğüne yazılı sunuyorlar. Hükümet grevcilerin üstüne ordu birliklerini sürüyor. Jandarma Bakanı Sami Paşa Haydarpaşa'da, demiryolu direktörlüğünün kapısını bekçi köpeği gibi bekliyor. Kadıköy'de, İstanbul'da, Haliç'te, fabrikalarda gösteriler oluyor...

Tren kalkıyor. "Üçüncü yer" vagonlar pek civcivli. Bilen de bir yer buldu, oturdu. Giysiler karmakarışık. Hele kasketler, şapkalar... Çoğunluk kasketlerinin vizyarasını enseköküne yıkmış. Köylülerden kimin ne olduğu heybelerinden, torbalarından, çıkınlarından belli. Hacığa takımı göbek salıyor... Derince'yi geçmeden polis kontrolü geldi. İzmit'te kontrol biraz daha sıkı. Adana'ya kadar bu, böylece sürdü. Bilen'in "kimlik" cüzdanı top gibiydi. Üstü başı düzgünceydi. İstasyonlarda yolcular değişiyordu. Bozkırların insanları ne kadar da kavruktular. Kuru, orta boylu, mavi gözlü, sert bakışlı bir yolcu kurtuluş savaşından söz ediyordu. Anıları tazeydi. Eliyle gösterdiği tepelerde akan kanlar daha kurumamıştı. "Altıntaş" diyordu. "Afiyon" diyordu. "Kütahya" diyordu. Ateş boylarında can veren köylü silâh arkadaşlarını sayıyordu. Ve karşısında oturan kalın, geniş kuşaklı, sarkık göbekli birisini gösteriyor: "Bunlar o zaman de kefen soyandı, bugün de" diyordu. "Bu toprakların cefasını, hasretini biz çekeriz, safasını beyler sürer" diyordu. Bu tok sözlü, tıraşsız sakalı diken diken köylü Ankara'ya gidiyordu...

Toprak, tarla yüzünden mahkemelik olduğunu anlatıyor. "Yedirmem hakkımı Çapur ağaya! Yedirmedim onu yad-yabana! Dövüştüm onun için Sakarya'da!" diyor. Pamuklu, alaca çizgili mintanının düğmelerini koparırcasına açıyor, göğsündeki derin yara izini gösteriyor...

Kurtuluş savaşının izleri, anıları daha çok taze. Yolcular, bu savaşın ayrıntılarından, birbirinden kopuk görünen, ama birbirinden ayrılmayan olaylarından söz ediyor, bunları biteviye anlatıyorlar. Konuşmalar, dönüp dolaşıp günlük güncel yaşama geliyor. Kuraklık, su, tarla, ekinler, alivre satışlar, fiyat, pazar diyorlar. Harman, orman diyorlar. Çift öküz, tek at diyorlar. Karışıyor konuşmalar, İzmir, İstanbul olaylarına geçiyorlar. Ziya Hurşit, Kara Kemal, Karabekir paşa, gazi diyorlar. Ziya Hurşit, darağacının altında, "Söyleyin Gazi paşaya, babasına gönderecek mektubu varsa götüreyim" diyesiymiş. Kimi onu, belli ki yiğit görüyor. Kimi silsilesine, diyor. Çoğu söze karışmıyor. Kimi de "bunun altında Çapanoğlu — Karabekirler çıktı, görmüyor musunuz!" diyor. Esmer, sivri burunlu birisi, hep kaşlarının altından süzüyor konuşanları...

Konya ovası. Bozkırlar. Bir sessizlik çöktü havaya. Güneş. Sıcak. Konya istasyonunda, polisler trenin kapılarını tuttular. İnenlerin, binenlerin kimliklerine bakıyor, kimilerinin heybelerini araştırıyorlar. Konya gericilerin yatağı. Aranan İttihatçılar, Abdülkadir takımı buralara sığınabilir. Bir yolcu öyle diyor. Kurtuluş savaşının başında Delibaş, gericiler burada başkaldırdılar. Delibaşlarla, padişahcılarla o zaman Ankara'nın gönderdiği savaş birlikleri başa çıkamadı. Kimi kaçtı, kimi teslim oldu. Ancak halk çeteleri, atlıları, gerillalar Delibaşları hakladı. Bu olay burjuvazinin gözünü korkuttuydu. Bugüne dek, halk atlılarını, çeteleri burjuvazi ve tarihçileri sertlikle, ayaklananların mallarını ellerinden çekip almakla suçluyorlar ... Burjuvazi kendisinin erkine, egemenliğine el kaldırsa da, özel iyeliği — mülkiyeti savunan derebeyini, ağayı koltuğu altına alıyor...

Esmer, kavruk, cılız bir asker izinliymiş. Taburuna dönüyormuş. Yanındaki bir yolcuya, Merambağlarında nasıl kız oynattıklarını anlatıyor. Kâh kabarıyor, kâh

gölüşüyorlar. Dönüp askerlikten yakınıyor...

Cumra kanalı uzanmış ovaya. Ova kuru, kupkuru. Sabahattin Ali'nin canlandığı kanal mı bu? O kan akan kanal mı bu! Yolculardan kimilerinin heybesinde, içi su dolu sukabakları, kimilerinin yanında su testisi...

Ova bitti. Dağlar, Toroslar çıktı yolun üstüne. Ulukışla gerilerde kaldı. Tren rampa aşağı gidiyor sarp yerlerin arasından. Pozantı. Bu yerin adı çok geçirdi şoförlerin arasında. Bir kardeş mezarlığı var burada. Birinci Dünya Savaşı'nda, cepane yüklü, ağır demir tekerlekli Alman kamyonlarıyla, Gülek boğazının dar, dik virajlarında fren tutturamayan, kayalardan kayalara çarpa çarpa uçup giden şoförler yatar bu çukurda... Tren biteviye kıvranıyor. Kocaman bir yılan dersin. Tren tünellere bir dalıyor, bir çıkıyor. Lokomotifin acı, keskin düdük sesleri yalçın kayalara çarpıyor, parçalanıyor. Bilmedik istasyonu. Yörük kadınları, bakır bakraçlarla ayran satıyor. Yolcular ayrana atılıyor...

Çukurova! Toroslardan inince, yukardan bakınca, bu ova derin, geniş, kocaman bir tepsiyi, siniyi andırıyor. Ağalar, zenginler, fabrikatörler için yemek sofrası. Ya işçiler, ırgatlar için cehennem kazanı... Güneş sarı mı sarı. Kör sıcak. İnsanın nefesi tutuluyor. Yaz ortası. Ova buram buram kaynıyor. Toz bulutları kalkıyor ovadan, yollardan. Gök sarı. Yer beyaz — pamuk tarlaları. Yer yemyeşil. Tarlalarda ırgatlar kuru kuru... Yer demir, gök bakır bunlar için...

Gün iyice döndü. Tren soluyor. Ağır ağır alaca karanlık çöküyor. Tren istasyona giriyor. Yolcular boşandı. Polisler, jandarmalar kafakâğıdı, kimlik soruyor. Yolculardan kimi faytonlara biniyor. Kimi yaya yürüyor. İ. Bilen de yayaların arasında. El'inde küçücük bir bavul. Ne var içinde? Hiç! İstasyonla kentin arası, Demirköprü'yle Taşköprü'nün arası bir "çöl" gibi, burasına "Kumluk" diyorlardı.

Kent bir omuzunu dayamış Seyhan ırmağına. Kıyıboyu eski konaklar... Kent eski. Eteklerde, yeni fabrikalar, atelyeler. Çoğu çırcır, ya da yağ fabrikası. Fabrika bacaları, seyrek seyrek... Kentin caddeleri, sokakları karmakarışık. Evler, dükkânlar bodur bodur. Gene de zengin, fakir ayrılıyor. Caddeler de, evler de öyle. Çoğu evlerin damları, çatıları dümdüz: Toprak. Damlarda çardaklar kurulmuş. Herkes, gece bu "gökyüzü" çadırlara çıkar. Kimi halı, kimi çarşaf, kimi çuval asmış bu "tahtalara". Kiminin dört yanı açık. Zenginlerle çıplaklar, haniya bu "gökyüzünde" yanyana uyuyor...

İ. Bilen de kalacak bir yer aradı. Gece boğucuuydu. Abidinpaşa'da bir hana indi. Bu han, bir bakıma, İstanbul'da, Topane'de berduş alayının sabahladıkları kahveleri andırıyordu. Pike, iskemle bir kuruş, "yataklı sedir" beş kuruştı. Bavulunu hancıya bıraktı. Sokağa çıktı. Ekşi bir koku vuruyor insanın burnuna. Belli ki belediye işçileri, kanalizasyon harap! Belediye bahçesi yeni açılmış. Avuç içi kadar. Irmağa bakıyor. Ne de olsa serin. Kokular yok... Bir tulumba var. Suyu acı... Adana'nın suları kireç...

İ. Bilen "bütçesini" kafasında hesabetti. İki hafta dayanırdı, "top gibi". Gece ilerliyordu. Hana döndü. "Yatağına" uzandı. Dalmıştı. Biri dürtükledi onu: "Hüviyetiniz? Gösterin!" diyordu başucunda duran polis. Arama tarama vardı. Polisler, ellerindeki cep fenerlerini, kimliklerini sordukları müşterilerin yüzlerine tutuyorlardı. Kimliği olmayanları alıp götürüyorlardı. Arama ekibinin başında sivil birisi vardı. Orta boylu, esmer, "sümük" bıyıklı, fötr şapkalı, boyundan büyük cakalıydı. Çatık kaşlarının altından bakıyor, ortalığı süzüyordu. İ. Bilen'in kimlik cüzdanını da elinde evirdi, çevirdi, geri verdi: "Buyurun" dedi.

Herkes uyanmıştı. Hancı: "Keyfinize bakın. Bir-

şeycikler yok. Komiser bey söyledi. Aramız iyidir. Yüzelliliklerden birisini arıyorlarmış" dedi. Komiserin adı Ramazanmış. Birinci Şube'denmiş.

Birkaç ay sonra İ. Bilen, bu sivil polisle bir kez daha karşılaştı. Bilen, Çarçabuk semtinde, kenar bir mahallede oturuyordu. Ev bahçe içinde, portakal, turunç ağaçlarının arasında kuytuca bir yerdeydi. Evin bir yanını başka kiracılar tutuyordu. İki, giyimli, bekâr delikanlıydı bunlar. Borsada çalışıyorlarmış. Gün ortasıydı. Kapı çalındı. İ. Bilen, elindeki kâğıtları "zula yerine" soktu. Kalktı, kapıyı açtı. Handa gördüğü siville yüzyüze geldi. Adam başını uzattı, odaya baktı, içeri girmede. Polis müdürlüğünden geldiğini, komiser Ramazan olduğunu söyledi. İ. Bilen'e kimliğini, nerede, ne iş yaptığını sordu. Kasım Benekli cüzdanını Bilen komisere uzattı. Şinasilerin çırçır fabrikasında: "Baş makinist" yazılı fotoğrafı, nal kadar damgalı, mühürlü bir de kart uzattı. Komiser, her iki belgeyi de gözden geçirdi, hemen geri verdi. "Üzülmeysin rahatsız ettik. Yandaki kiracılar burada yabancı birinin kaldığını yazmışlar müdüriyete. İnsanların huyu belli olmuyor" dedi. Ve bir temenna çekip gitti...

Oysa. bu "zehir" komiser kapıyı vurmadan içeriye birden dalsaydı "Baş makinist" in hali dumandı. O, portatif karyolaya oturmuş, Amerikalıların fabrikasında işçilerin grevi üstüne, Adana İl Komitesi'nin çıkaracağı bildiriye hazırlıyordu. İ. Bilen bir varta atlatmıştı. İyi bir ders almıştı. Konspirasyona uyar yönü yoktu bu yaptığının...

Adana'ya indiğinin ertesi günü Kasım Benekli sokağa çıktı, kenti dolaşmaya başladı. "Gezen kurt, yatan arslandan üstündür" derler. Ana caddeyi bir baştan geçti. Kapalı çarşıyı gördü. Dükkânlara baktı. Kasaplarda, açıkta, çengellere asılan etlerin üstünde, daha sabah sabah kara sinekler bulut misali uçuşuyor, üşüşüyordu.

Kebapçılarda, uzun ızgara mangallar duman savuruyor, koku saçıyor. Tek katlı, basık tavanlı, döşemeleri toprak dükkânlar, dükkâncıklar. Adanalıların konuşmalarında, kendilerine özgü, yerel bir başkalık var. Birçok deyimler anlaşılıyor. Kasım Benekli, postanenin karşısındaki kahveye girdi, oturdu. Müşterilerden kimi ayran içiyordu. O da garsona "bir ayran" dedi. Adam yüzüne baktı. Gitti. Gelmedi. Oysa büfeye "Garsanbaç" diye sesleniyor, masalara ayran getiriyordu. Neden sonra, Kasım, ayranın yerel adını öğrendi. O da "garsanbaç" bastırdı...

Bir masaya üç kişi oturmuş. İçeriye girenlerden çoğu onlara selâm veriyor, konuşuyorlar. Dilleri pek küfürlü. Övmeleri, sövmeleri pek abartmalı. Giysileri ve davranışlarıyla ayrılıyorlar kahvede oturan müşterilerden. Birisinin ayaklarında çizmeler. Ötekisi açık topuklu, yumurta ökçeli, bir bakıma İstanbul'un tulumbacıları gibi ayakkabı giymiş. Bacak bacak üstüne atmışlar. Başlarındaki kasketlerini yana eğmişler. Ellerinde tespahler... Kalktılar. Asık ağı şalvarları yerlere sürünürcesine. Siyah, sako biçimi caketlerini omuzlarına asmışlar.

O dönemde, 1925'lerden sonra bu tip çiftlikçiler ayrılıyordu, eski geleneksel toprak ağlarından. Bunlardan kimileri toprağı Mete gibi büyük toprak iyelerinden kiralyor, tarlaları traktörlerle sürüyor. Tarım-tahıl borsasıyla, bankalarla bağı kapitalist çiftlikçilerdi. Çiftliklerinde tarım işçileri çalıştırıyor. Çukurova'da "Çiftçiler Birliğı"ne bunlar egemendi. Bunlardan çırcır fabrikaları kuranlar, bu yoldan fabrikatör olanlar az değıldir. Sonradan, "Çukobirlik" gibi büyük tarım tekelleri kurdular. Yerli ve yabancı bankalarla, Marşal "yardımı" yoluyla Amerika'ya, "Dünya Bankası"na bağlandılar...

İ. Bilen de kahveden çıktı. Güneş doruğına

yükselmişti. Caddelerde insanlar seyrek, otomobil tektüktü. Köşelerden birinde hem sigara, hem yemiş, gazete, kitap, kâğıt satan, aktar mı, manav mı belli olmayan bir dükkâncıya uğradı. Bir "Hakimiyet-i Milliye" gazetesi aldı. Dükkânın ne camı, ne vitrini vardı. Tezgâhın üstünde, şeftali, üzüm selesi arasında bir broşür gözüne ilişti. Çukurova'da işçilerin, ırgatların durumundan söz ediyor. Yazan: Hilmi Uran. Bu adam, o sıra, Cumhuriyet Halk Partisi müfettişiydi. Çukurova onun denetimindeydi. Burjuvazinin "liberal" kesimine, azıcık "sola" yakındı. Sonradan büyük çiftlikçi oldu. Eskiden bir karış toprağı yokken, sonradan, 20 bin dönüm oldu tarlalarının eni, boyu. Çukurova'da "değeneği yere sapla, başak verir" derler. Bu topraklar böyleleri için, böylelerinin elinde...

Bilen aldığı gazete ve broşürü koltuğunun altına sıkıştırdı. Yürüdü ırmağa doğru. Gölge arıyordu. Gölge de yanıyordu. Taşköprüye çıktı. Köprüyü geçmedi. Vurdu aşağıya, suyun aktığı yöne. Ağaçlar, gölgeler su kadar serin geliyordu. Kocaman kocaman su dolapları dönüyordu. Dolapların aktardıkları suların yarısı oluklara, yarısı yine ırmağa dökülüyordu. Dolaplar kağını tekerlekleri kadar yavaş dönüyor, onlardan çok gıcırdıyordu. Bağların arasında, bir arkın kenarında, dallarına asmalar sarılmış bir ağacın dibine oturdu "yeni Adanalı" — Kasım Benekli...

İki kadın bostan suluyor. İki de yalınayak. Beyaz başörtülü ikisi de. Bol kara şalvar giymişler. Yanık yüzleri var. Mor kemer patlıcanları karışmış, iri kırmızı domateslere. Bostanların kenarlarına ağaçlar sıralanmış. Asmalar ağaçların dallarına sarılmış, doruklarına çıkıyor. Ağaçlar salkım saçak, sarı sarı, iri iri salkımlar. Irmak dingin. Sular ılık ılık...

Bilen elindeki gazeteye göz gezdirdi. Dörtüyl olaylarından söz ediyor. Olayların özü, ne olduğu açık

verilmiyor. Birileri "pusu kurmuşlar yola" ... Bir otomobile "ateş edilmiş". Jandarma, ordu birlikleri "taramaları sürdürüyor". Hilmi Uran Dört Yol'a gitmiş.

Handa, gece, Dört Yol köylülerinin başları dertte olduğundan, kimileri kırık dökük konuşuyordu. Ankara gazetesinin ateş püskürmesine bakılırsa, olayın "küçük bir şey" olmadığı görülüyor. Yol boyunca ve handaki aramalar bununla bağlı olsa gerek. Sıkı kimlik kontrolleri neydi?..

Handa kalmak sakıncalı, rizikoluydu... İ. Bilen, gün döndükten sonra, gölgeler koyulaşırken "Demirköprü" nün yolunu tuttu. Eski arkadaşı makinist Çerkez Osman'ın adresini, evini aradı. İstasyonun arkasına, onarım atelyesinin yanbaşıda gecekondular sıralanmış. Sokak diye bir şey arama. Çöl ortası. Gecekondular — "tenekepalaslar". Kimi "evlerin" "temeli" traverslere oturtulmuş. Taş, toprak, teneke, ambalaj sandıkları tahtaları, demir, tuğla ne varsa onunla kurulmuş bu gecekondular. Suyu ırmaktan taşıyorlar. Çocuklar, toprak testilerle, gaz tenekeleriyle su yolunda... Kimi ocaklardan dumanlar tütüyor... Ayak yolu —tuvalet yeri— allahın kırı... Bu mahallede oturanların çoğu, görülüyor demiryolcular... Bunların tam karşısına gelen düzenli lojmanlar, daha ötesinde küçücük, villamsı yapılar var. Bu demiryolu bir Fransız kumpanyasının elinde... İşçiler arasında göreceli bir ayırım merdiveni kurduğu dışardan, bu evlerden bile görülüyor...

Bilen, arkadaşının evini bulmakta zorluk çekmedi. Oldukça bakımlı, bahçemsi, küçük bir avlusu olan lojmanlardan birinde oturuyordu. Çerkez Osman, evinin önünde gölgeye oturmuştu. Kumpanyanın forslu şapkasını yana yıkmıştı. Kara, gür saçları taşıyordu şapkasından. Eski arkadaşını görünce, önce şaşırır gibi oldu. Ayağa kalktı. Kollarını açtı. Ve eskiden her karşı-

laştığında yaptığı gibi "Gojepese!" diye bağırdı. Bu, Çerkezce hoşgeldin gibi birşeymiş. Kucaklaştılar. Eve buyur etti. İçeri girdiler. "Hanım!" diye seslendi. Bir Çerkez kıızıyla evlendiğini hemen ekledi. Karısını tanıştırdı. Dik, ince yapıydı. Oturdular. Kadın, içeri gitti...

Bilen arkadaşını hemen uyardı. Adının Kasım olduğunu söyledi. Bir pot kırmamasını çakıştırdı. Osman şaşalar gibi oldu. Çabuk anlaştılar. Önce, Kasım hana gidip bavulcuğunu alıp gelecekti. Sonra, ne yapacaklarını uzun boylu konuşacaklardı. Öyle yaptılar...

Bilen, bu evde kalsa kalsa ancak bir gece kalabilirdi. İlk iş ev bulmak gerekti. Osman bu işi üslendi. Onarım atelyesinde, iyi tanıdığı bir ustabaşı varmış. O da Çerkezmiş. Onun evinde bir oda bulabilirmiş. Ustabaşı, Eski İstasyon semtinde oturuyormuş. O semt hem fabrikalara, hem kente yakın...

Bilen'le Osman, Haliç'te bir örgütleydiler. Birlikte çetelik yapmışlardı. Osman Adapazarı, Düzce, o yöreyi bilirdi. Kılavuzluk etmişti çeteye. Çok duyguluydu. Buluttan nem kapardı. Yiğitliğe toz kondurmazdı. Ama korkaklığını da pek gizleyemezdi...

Gece sabaha kadar konuştular. Demiryollarında makinistlik başka bir tür çalışmadır. İki günde bir evine gelebiliyormuş. Bir bakıma "gezginci" — git, gel olayı. Tek başına kalmış. Çevresinde herhangi bir örgüt yok. Ama hem Adana'da, hem Mersin'de, Tarsus'ta, Ceyhan'da bu demiryolunda çalışanlar arasında "kanca atılabilecek" işçiler varmış. Adana'da kentin içinden tanıdıkları arasında güvenilebilir bir şoförden söz etti. Tanıştıracığını söyledi. O geceki konuşmalar bir bakıma, TKP'nin Çukurova'da oluşturulan parti komitesinin temel taşlarından biri oldu.

Çukurova'da illegal — gizli TKP örgütü, 1922'lerde Kurtuluş savaşı yıllarında, Mersin'de, bir komite niteli-

ğinde kurulmuştu. Bu komiteyi kuranların başında Salih Hacıoğlu, Affan Hikmet yoldaşlar vardı. Yine Mersin'de, 1922-1923 yıllarında, bir de Kızıl Sendikalar Federasyonu oluşturulmuş, eyleme geçirilmişti. Daha sonra, Çukurova'da yarı legal, yarı sosyalist, yarı "komünist" gruplar üüyor. Bunlardan kimileri Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'da bulunmuş, Spartaküslere katılmış işçi ve aydınları. Bunlardan bir grup legal bir gazete çıkardıydı. Başında Ata Çelebi adında birisi vardı. 1924'lerde Adana "Amele Tâli Cemiyeti" (Sendikalar Federasyonu) bir şube açtıydı. 1925 tutuklamasıyla kapatıldıydı.

Böylece, TKP çalışmaları için Adana'nın o günkü politik toprağı büsbütün ham değildi. Yalnız, terör bir çoklarının gözünü yıldırmıştı. Son arama-taramalardan, sıkı kimlik kontrolundan pekçoklarının tedirgin oldukları açıkça seziliyordu. Çukurova'da son aylarda, geçen iki olay, baskıyı üstelemek için burjuvaziye, hükümete fırsat vermişti. Olaylardan biri Dört Yol'da, öteki Adana'da geçiyor.

Çukurova'nın sayılı büyük toprak beylerinden Ali Saip, Dört Yol'da bir çok küçük köylülerin portakal bahçelerini ellerinden çekip alıyor. Bu toprakların "dedelerinden kalma" olduğunu ileri sürüyor. Köylüler bu açık zorbalığa karşı çıkıyor. Zorba derebeyinin otomobilini kurşun yağmuruna tutuyorlar. Hükümet, hemen, köylülerin üzerine tepeleme birlikleri gönderiyor. Geniş ölçüde tutuklamalar yapılıyor. Köylülerden kaçabilenler dağlara, başka yerlere sığınıyor. Ali Saip: "İstiklâl Mahkemeleri"nin "üç Aliler"inden. "Kılıç Ali-Kel Ali-Bakkal Ali" denilen zorbalardan biridir. Bunların astığı astıktı. Komünistlere ağır cezalar kesenler bunlardır. Bunlar, burjuvazinin diktatorasını, erkini kitaba uyduranlardır. Ali Saip Dört Yol'da köylülerin portakallıklarını ellerinden çekip aldığı günlerde

Ankara'da "İstiklâl Mahkemesi"nde tutuklu 37 komüniste: "Siz köylüye toprak diyorsunuz. Alın size onar yıl ağır hapis" diyenlerden biridir. Bu Ali'ler çok çok zengin oldu. Kılıç Ali banker oldu. Ali Saip, oğlunu evlendirdi. Gelinini altınla tarttı, kırk deve yükü çehiz verdi. Kırk gün, kırk gece, binbir gece masallarında olduğu gibi düğün yaptı.

Çukurova'nın toprak beyleri arasında sivrilenlerden birisi de Avni paşadır. Bu adam, eski bir jandarma subayı. Ermeni kırımında kemerini altın doldurdu. Kurtuluş savaşında halk anayurt topraklarını düşmanlardan kurtarmak için savaşır, kan dökerken, bu jandarma subayı Adana'da, İncirlik'ten sürdüğü, kırdığı Ermeni köylülerinin topraklarına girdi, oturdu. Kurtuluştan sonra, İncirliğin bütün toprakları benimdir, dedi. Ve Türk köylülerini de oralardan sürdü, çıkardı. Çiftlik kurdu. Konak kurdu. Çevresini yüksek duvarla çevirdi. Silâhli bekçiler, kolculardan "koruma" ekibi çiftliği, daha sonra paşayı koruyordu. Paşanın çiftliği moderndi. Traktör, biçer-döver, tarım işçisi kullanıyordu. Banka ve borsalarla sıkı bağlıydı. Adana'da, ırmağın kıyısında, Taşköprü'nün pek yanında beyaz bir konakta oturuyordu. Çiftliğine, otomobille, yanında koruyucularıyla gidip geliyordu. Oğlu Amerikan Kolleji'nde okuyordu. Son Amerika'da sürdürdü öğrenimini. Kızını Çankaya'nın Koruma Alayı Komutanı Albay İsmail Hakkı'yla evlendirdi. Paşanın arkası böylesine kaviydi. İşte böylesine yetkili, tepkili burjuva paşasının çiftliği basılıyor. Silâhli çatışmada iki taraftan da ölenler oluyor. Paşanın otomobili, birkaç kez kurşuna tutuluyor.

Bu olaylar İ. Bilen'in Çukurova'ya indiği sıralarda oluyor. O sıra, toprak beyleriyle, burjuvazi arasında sert sürtüşmeler, birbirlerinden ödün koparmak için sert vuruşmalar vardı. Bunlar, politik erke ağırlıklarını

koyma, onu paylaşma, birbirlerine denk olma savaşı içindeydiler. Hem vuruşuyor, hem kucaklaşıyorlardı. Kapitalist çiftlikçilerle büyük toprak iyeleri arasında da çelişkiler, çatışmalar biteviye gidiyordu. Fazıl Mete, Yakup Güçlü, Musabalı, Karabucak, Remzi Bucak, Mustafa Şengül gibi kapitalist çiftlikçiler giderek ağır basıyor...

Fabrikalar hafif endüstri işletmeleri idi. Çoğu yeni yeni ortaya çıkıyordu. Sayıca da yeni yeni geliyordu. Nitelik, örgütlülük bakımından dağınıktı. Demiryol işçilerinin bir "Cemiyeti" vardı. Ama tabelasından başka da birşeyi yoktu. Dokumacıların, çırçır fabrikalarında, yağ fabrikalarında çalışan işçilerin hiçbir örgütü yoktu. Traktör makinistleri bir girişim yapmışlardı, örgütleri birşeye benzemiyordu.

İ. Bilen Eski İstasyon semtine yerleşti. Osman'la haftada iki kez buluşuyorlardı. Bir defasında Osman yanında esmer, orta boylu birisiyle geldi. Böylece Kasım Benekli'yle makinist Şevket Kumluk'ta tanıştılar. Seyhan'ın kıyısına oturdular. Makinist Şevket Adana'nın yerlisi. Kirada oturmuyorlarmış. 1916 yılında Almanya'ya çırak-işçi gitmiş. Hanover'de fabrikada çalışmış. Almanca derdini anlatabiliyormuş. Etem Nejat'ların çıkardıkları "Kurtuluş"u okumuş, dağıtmış. 1920'lerde yurda dönmüş. "Kurtuluşçular"la bağı kopmuş. Ağzı lâf ediyor. Oldukça yüzeyde de olsa işçi hareketinin Türkiye'de ne düzeyde olduğunu görüyor. Komünist olduğunu söylüyor. Örgüt bilmediğini, yalnız yakın arkadaşlarıyla bu konu üzerinde tartıştıklarını vurguluyor. Arkadaşlarından ikisi traktör makinisti, biri de Avni Paşa'nın şoförüymüş. Ertesi gün Papazınbahçesi'nde randevu verdiler.

Şevket gitti. Osman'la Kasım ayrıldılar. Paşanın şoföründen İstanbul'da Hamdi Şamilof — Alev söz etmişti. O, 1924 yılının sonlarında Adana'ya bir gelmiş.

Kısa bir süre burada kalmış. Osman'dan başka, şimdilik, tanıştığı, tanışacağı kimselerden hepsi Kasım Benekli için bilmeceydi. Öyle langır-lungur gidemezdi. Ama gene de ipucu bulmuş sayılırdı...

Kasım, şimdilik oturacak bir yer, örgüt kurabilmek için bir ip ucu bulabilmişti iki hafta içinde. Ama iş bulamamıştı. Kaldırım mühendisi, ya da boş gezenin boş kalfası olmak kötü şeydi. Bir baltaya sap olmak, bir yere girmek, konspirasyon için zorunluktuktu. Bir yabancı için, fabrika kapılarını dolaşmakla iş bulmak olanaksızdı. Raslantı olabilirdi. Karşıyaka'da, Taşköprü'nün o başındaki Salih efendinin çırçır fabrikasına gitti. Pamuk yüklü manda arabaları, fabrikanın üstü açık bir ahırını andıran avlusuna yığılmıştı. Tıknaz boylu, gözleri fıldır fıldır oynayan, Kayseri ağzıyla konuşan birisi, ağır, büyük bir baskülün başında kantar çekiyordu. Bu adam gelecekteki Sabancı holdingin kurucusu, Sabancıların babası Ömer ağaydı. Adam okur yazar değildi. Tam Kayseriliydi...

Kasım'ın oturduğu semtte, Fransız-Türk karması bir ortaklık yağ fabrikası kuruyordu. Yapı işçilerinin hemen hepsi Macar'dı. Bunların yemek yedikleri, akşamları oturup bira içtikleri yarı lokanta, yarı birahane, meyhane gibi bir toplantı yerleri vardı. Burasını Giritli, Barba adında ihtiyar bir Rum işletiyordu. Bir karısı vardı. Bu meyhanenin üst katında otururlardı. Kasım, gide gele, yavaş yavaş buranın, Barba'nın müşterisi oldu.

Macarlardan kimileri buraya horantalarıyla gelirlerdi. Sessizdiler. Örgütlü görünüyordular. Öyle etliye, sütlüye karışmazlardı. Konuşmaları, dilleri bizim Kastamonu dil türünü andırıyordu, kulağa öyle geliyordu. Kimileri kıra-döke Türkçeyi de kıvırıyordu. Kasım'ın tek başına gelip Barba'nın meyhanesine oturması Macarların ilgisini çekmekte gecikmedi. Önce çekingen-diler. Sonra sonra: Merhaba! Nasılsınız?... Daha sonra:

Buralıya benzemiyorsunuz gibi, tek-tük sözlerle yakınlaşma başladı. Kasım da onlara: Macaristan'da iş yok mu? Ta buralara geldiğinize göre... Öğrendi buralara kadar gelmelerinin nedenini. Bunlar, 1919'da kopan Sovyet Devrimi'ne katılmışlar. Dört ay sürebilmiş bu Sovyet Cumhuriyeti. Karşı-devrim bastırmış. Ölen ölmüş, kalanlardan kimileri, kaçabilenler, yayılmışlar yad illere. Bunlar da, o memleket senin, bu memleket benim, dolaşmışlar. 1923 sonlarında Türkiye'ye, buralara düşmüşler... Politik göçmendiler. Bu göçmen grupla anlaşmak, geç oldu ama güç olmadı... Bunlardan kimisi kendisine sosyalist diyordu. Kimisi komünist. Zorlu tartışmalar geçerdi aralarında. Bunlardan biri, Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslar'a tutsak düşmüş. Sonra, Büyük Oktobr Devrimi'ne katılmış. Belakun yoldaşı tanıyormuş. Rusça biliyormuş. Kasım Rusça bildiğinden, Sovyetler'i gördüğünden hiç söz etmiyordu. Elinde, cebinde her zaman Türkçe gazete bulunurdu. Rusça bilen Macar'ın adı Yanoş'muş. Öyle diyordu. Kim bilir belki o da Kasım Benekli gibi kimlikliydi...

Macarların, Barba'nın kanalıyla Kasım epice şeyler öğrenmişti. Ne de olsa yaşadığı ortamın renklerini, özelliklerini değerlendirebiliyordu. Barba'nın polisle bağlı olduğu gözden kaçmıyordu. Macarlar da bunu görüyordu... Onlar için böyle açık oynamak işlerine daha elverişli geliyordu... Macarlar, Barba'dan haber sızdırıyorlardı... Kasım da bu haberlerden yararlanmaya başlamıştı... Macar komünistleri sağlamdı. Gizli örgütlerini ayrı sürdürdüler. Ama TKP ile dayanışmada dürüst, temiz davrandılar. Proletarya enternasyonalizmi ilkelerini yüksek tuttular...

Kasım yavaş yavaş çevresine özümseliyordu. Konuşmalar kulaklarını pek artık tırmalamıyordu. Bu yörede insanların çalışması, yürümesi, davranışları

birbirinin tersi gibi. Ağır yürürler. Adım atarken iki yana yalpa vururlar. Ellerini arkalarına bağlarlar. Çoğunun elinde bir tespih. Kıçının üstünde tespih çekmek. Kasketini ille de yana yıkmak. Avare, çok. Bunlar daha çok eski semtlerde otururlar. Yerli bunlar. Kahvelerde tavla oynar, ayran içerler...

Kentin kendisine özgü bir iç yaşamı, gelenekleri, görenekleri var. Kapitalizm, öyle gelenek görenek pek demiyor. Yıkı yıkıveriyor işine gelmeyeni. Kapitalizm kendi yasalarını, normlarını dayatıyor. Eski direnmiyor. Yeni üsteliyor. Esnaf bir türdür, işçi bir başka. Dükkânının kepenkleri tezgâh kurmuş bakkal bir türlü, mallarının mostralarını vitrinlere dizmiş mağaza patronları daha başka. Bar işleten başka, mangalda kahve pişiren kahveci başka. Memur takımı, o da bir başka. Bankacısı, patronu, fabrikatörü, borsacısı hepsinden ayrılıyor. Ya ağa takımı!..

Orta katmanlar okka altına giriyor. Eziliyor, dağılıyor. Fabrika kapılarına akıyor. Bunlar tedirgindir, dinginsizdir, hırçındır, çoğunun gözü dönmüştür. Bunlardan evini, küçücük, eski dükkânını kaybedenler ya saldırıyor gelişigüzel karşısındakilere. Ya da küsüyor yazgısına, dünyasına, eriyip gidiyor. Bunlardan kimileri ya esrar tekkesine, ya cezaevine düşüyor...

Kentin ortasında, postanenin, "Masonlar Locası"nın orada, gün ortası çekiyor birisi tabancasını, deviriyor bir başkasını. Vurulan kentin sayılı ağalarından. Hem üstenci, hem faizci. Vurguncunun biri. Bir de yağ fabrikası varmış. Vuran bir bakırcı ustası. Kentin gedikli esnafından sayılırmış. Evi, dükkânı, küçücük bir de, kente yakın, bir bağı varmış. Oğlunu sanat okuluna vermiş. "Adam olsun" demiş. Oğlu Celâl de makinist çıkmış. Bakırcı baba, artık evini eski zanaatıyla geçindiremez olur. Taşınmaz ne malı varsa ipotek eder, biraz bankadan, biraz ağadan para bulur. O sıralarda Çukur-

ova'ya yaygınca girmiş olan "Makkormik" marka bir Alman traktörü satın alır. Ve ağayla ortak olur. Çiftçiliğe başlar. Çok sürmez bu iş. Borcunu ödeyemez. İpotekteki malları, evi, dükkânı gider. Ağa traktöre biner. Ve olup bitenlerin sonunu kurşunla çözmeye kalkar. Vurur ağayı, "Dama" girer. Yatıyormuş sürüldüğü Konya cezaevinde. İdamı zor atlatmış...

Kasım Papazınbahçesi'nde verdiği randevuya gitti. İki yerine üç kişiyle karşılaştı. Makinist Şevket, kısa boylu şarışın birisini gösterdi, "Şoför Ragıp" dedi. Sonra, uzun boylu, çiçek bozgunu, bir delikanlı için: "Bu da Celâl. O da makinist. Biz üçümüz de Adana'nın yerlisiyiz. Bir mahalledeniz. Çocukluktan tanışırız. Görüşlerimiz birdir... Konuşalım. Daha anlatalım kendimizi" dedi. Celâl'in kimlik öyküsü ilginçti. Şoför Ragıp yetim büyümüş. Babası Kurtuluş savaşında ölmüş. O da sanat okulundan yetişme. Anasıyla otururmuş. Paşayı hergün İncirlik çiftliğine götürür, getirirmiş. Kimi zaman çiftlikte kalırmış. Oldukça serbest zamanı varmış. Daha temelli konuşmak için, kentin dışında bir bağda toplanmayı önerdiler. Bağ bekçisi Celâl'in kardeşiymiş. Anlattıklarına göre, Adana'nın sayılı kabadayılarında- mış. "İstiklâl Mahkemesi", Adana zenginlerinin başına ekşiyen, anarşist örgüt niteliği taşıyan grupçuklara satır atıyor. Bir kaçını asıyor. Celâl'in kardeşi yakayı kurtarıyor. Bağlara sığınıyor. Bekçi...

Kasım yoldaş, Adana'ya indikten bir ay sonra, artık yalnız değildi. Seyhan ırmağının kıyısında, bir bağ evinde, 1926 yılının başında: Türkiye Komünist Partisi' nin Adana İl Komitesi kuruldu. Üyeler: Demiryolcu makinist Çerkez Osman, sanat okulu fizik-matematik öğretmeni Haydar, şoför Ragıp, makinist Şevket, makinist Celâl. Kasım Benekli, parti tüzüğü gereği, komitenin berkitmeni — yönetmeni kalyordu. Şevket sekreter seçildi. Komitede işbölümü yapıldı. Kasım profesyonel

çalışacaktı. İlk ağızda: Parti, sendika, gençlik, konspirasyon, genellikle dünya ve memlekette politik durum, gelişmeler üstüne kısa, popüler, küçük el broşürlerine gereksinme olduğu belirtildi. Yer, araç, kâğıt dediler. Ve para dediler...

Demiryolu onarım atelyesinde komitenin temel örgütü oldukça kolay oluşturuldu. O dönemde en kalıcı temel örgüt — hücre de o oldu. Bu işletme yeri sürekli işyeriydi. Çırcır fabrikaları sürekli çalışmıyor. Tarlalardan pamuk toplandı, tohumu, çekirdeği ayıklandı, balyalandı mı fabrika da stop eder gelecek mevsime kadar... Buralarda çalışan işçiler de sezon işçisi pazarına düşüyor. Gider başka iş arar. Bulabilirse çalışır..

Fabrikalarda, tarlalarda, Çukurova'da, işçilerin durumu korkunçtu. Hele geçici tarla işçilerinin, çapa ve koza toplama sırasında çalışan işçilerin yaşamı bir köleliktir.

Adana'nın Taşköprü'sü "ünlüdür". Her iki başı ırgat pazarıdır. Ortaçağlardaki, daha da öncesi köle pazarlarını bilmeyenler buraya gelsin. Bu köprü gibi, bu köle pazarı da Romalılardan kalma. Pazar ve Salı günleri bu pazar bir ana baba gününe, mahşere döner. O günler çiftlik kâhyaları gelir, ırgat kiralar. Kâhyalar, ırgatları koyun sürüleri gibi ayırır, önlerine katarlar, tıpkısı cepler gibi alır, götürürler. Çiftlik ağası ırgatlarla pazarlık etmez. ırgat pazarının simsarları vardır. Bunlara "elçi" derler. "Elçi"lerin giyimleri de bir başkadır. Sırtlarında yarı yağmurluk, yarı pardümsü birşey vardır. Elleri kara, büyük, kamış saplı bir şemsiye taşırlar. Çizme giyerler. Konçları uzun, manda derisi. Bazıları, en yamanları başlarına mantar şapka — sömürge şapkası giyer olmuşlar. Bu elçiler ağa kadar merhametsiz, jandarma kadar serttir. Getirdiği işçilerin gündeliklerinden %10-12'sini alırlar. İşçi haftalık kiraladır. Haftalıkları bir "komisyon" var o keser. Bu "komisyon" "Çiftçiler

Birliği'nin denetimindedir. İçinde işçi temsilcisi yoktur. Belediye başkanı, Borsa başkanı "komisyon" uyesidir. Bunların hemen hepsi büyük iftlikilerdir.

Irgatlar, bu tarla işçileri, köleci İbrahim paşadan kalma "nizama" göre çalışırlar. Bunlar gün ağarırken kalkarlar, tarlaya çıkarlar. Gün batarken işten dönerler. Köstebek yuvalarına benzeyen "hk"lerde yatarlar, kalırlar. Irgatların kursaklarına inen bulanık su — "imansız" ayran, yağsız bulgur lapasıdır. Bunları "gün çalar" sıtma yakar, titretir. Ölüm tırpan atar. Köy, iftlik yollarının kenarları, Çukurova'da irgat mezarlıklarıdır...

Kasım irgat pazarını gezdi, gördü. Sonra makinist arkadaşlarıyla ovaya ıktı. Köyleri, tarlaları dolaştı. Tarım işçilerinin, pamuk tarlalarında çalışan irgatların yaşamının, durumunun ne olduğunu öğrenmek istedi. Irgatlar, bu geçici, mevsim işçileri, daha çok Doğu illerinden Çukurova'ya akın ediyor. Bunlar karanlıklar içinde, bunlar ezgi altında. Bunlar dağınık. iftliklerde alışan sürekli tarım işçileri arasında birlik, sendika kurma idesi yeni yeni filiz sürüyordu. Traktörlerde, harman makinelerinde, biçer-dverlerde çalışan makinistler az çok uyanmaya başlamışlardı. Onlar da dağınıktı. Bütün bu yığınları, köylüsünü, marabasını, irgatını uyandırmak, bunların arasında, bu barbarca sömürülen, amansızca ezilen yığınların arasında çalışmak çok zor olacaktı. Bu zor savaş bugüne dek TKP'nin, komünistlerin önünde duruyor... Ancak bugün durum çok değişmiştir. Nicelik, nitelik, sayı, bilinç, az çok örgütlenme bakımından tarım işçileri, savaşlarla birçok deneyler edinmişlerdir. Sendikaları vardır. Sendika demek, örgütlü savaş demektir. Tarım işçileri arkalarına köylüleri takıyor, gösteri, protesto yürüyüşlerine katılıyor. Politik savaşa katılıyor. Bu yürüyüşlerde: "NATO'ya hayır!" haykırışları yükseliyor. TKP'nin uzun yıllar, en etin

koşullar, en ağır baskılar altında yürüttüğü savaş bu haykırışlarda yansıyor...

İlk aylar, komite toplantıları "açık havada" geceleri oluyordu. Bu, bir bakıma elverişliydi. Sakınca da yok değildi. Herşey ayaküstü, "portatif" oluyordu. Bir üye, sırayla gözcülük yapıyordu. Oysa komitenin önünde oturaklı, çözüm bekleyen, üzerinde tartışılması gereken işler duruyordu. Bağlarda bir yer bulmak konspirasyona daha uygun geliyordu. Buna karar verildi. Öyle bir yer de bulundu. Sonra vazgeçildi. Oraya, daha sonra basımevi kuruldu. Toplantılar için, kentnin içinde, yabancıların da girip çıkması kolay, göze batmayan bir ev kiralandı. Bu eve, kiracı olarak, karı koca öğretmen bir aile oturdu. Karı-koca partiye yeni girmişlerdi. Komite üyesi olan öğretmen Haydar bu çifti çok eskiden, daha okuldan tanıyormuş. Ancak bu evi çok seyrek, en önemli toplantılar için kullandılar...

Parti işleri yavaş yavaş yoluna giriyordu. Demiryolcular arasında, özellikle onarım atelyesinde bir taban örgütü oluşturuldu. Sonradan bu hücre, "Şimendiferciler Komitesi" adını aldı. Bu komite Mersin'den Suriye sınırına kadar, demiryolcularla ilinti, ilişkiler kurdu. Daha sonra, 1927 grevinde önemli rol oynadı. Temel örgütlerden biri de "Şoför Okulu"nda oluştu. Bu, özel okuldu. Başında, okulu kuran Ali Şahin adında, sendika hareketine karışmış bir yoldaş vardı. İşçiler, makinistler, şoförler arasında sayılıyor, seviliyordu. Yeni partilenmişti. Ama parti görevini yerine getiriyor, girişkendi. Daha sonra, İl Komitesi'nde değişiklik yapıldı. Ali Şahin yoldaş komiteye alındı. Yetenekli bir örgütçüydü... Öğretmenler arasında kurulan temel örgüt — hücre Sanat Okulu'na dayanıyordu...

Başlıca sorun fabrikalara girmekti. Fabrikalardan, o zamanlar, 1.500 kadar işçisi olan "Mensucat" fabrikasıydı. Sonradan Sümerbank işletmeleri arasına girdi. Bu

fabrikada, her yerde olduğu gibi, kadın işçi çoktu. İşgünü 10 saattı. Müdür istedi mi 12 saat oluyordu. Gündelikler azdı. Para cezaları gündeliklerin %10-11'ini buluyordu. İşçiler için yıkımdı. Ustabaşılardan, atelye şeflerinden kimileri birer lonca ağasıydı. Sağlığı koruma, kazalara karşı önlem diye birşeycikler hemen hemen yoktu. Transmisyon, avara kayışları kol kapar, saç kapar, etek kapar, işçiyi alır götürür, hurdaşaş eder. Bu fabrikada da çocuklar çoktu. Bütün çırcır, dokuma fabrikaları böyleydi. İşçiler yorgunluktan, iş saatlarının uzunluğundan, kötü beslenme yüzünden ve korkunç karanlıklarda bırakılmış olmalarından kendilerini toplayamıyorlardı. Bütün bu duruma karşı savaş daha zorunlu, hem de çok çetin oluyordu. Orhan Kemal bu korkunç durumu yapıtlarında çok iyi anlatır. O çalıştıydı bu fabrikalarda. Komünist Partisi'ne oradan geldi. Sonradan, TKP'nin Adana İl Komitesi'ne oradan üye oldu...

İlk adımlar böylesine zordu. Kasım henüz iş bula mamıştı. Profesyoneldi ama çelişkili de bir durumu vardı. Aylak kalamazdı. Sonra, birşeycikle geçinmesi zorunluktu. Başkalarına yük olamazdı. İşe girince, önemli parti işleri kalıyordu. Ev kirasını zar-zor uyduruyordu. Yemeksiz yaşanmıyordu. Çoğu kez Çarçabuk mahallesinin sapa bir yerinde, kimbilir hangi eski çağlardan kalma, yarı değirmen — dibek, yarı fırın gibi bir yer vardı. Oraya artık çok darda kaldığı zaman giderdi. Taze tahanla sıcak pide yerdı. Dibek taşına koşulan beygir kuyruğunu sallar, yellenirdi...

Fabrikaları, iş yerlerini, nerde ne var öğrenmişti. "Rusların fabrikası" diye bir işletme vardı. Pamuk yağı, sabun çıkarıyordu. Fabrikanın ortaklarından bir provokatör Mehmet Emin'miş. Adam işine, evine otomobile gidip geliyor. Arabası kapalı bir "Ford". Yanında, her zaman sivil birisi var. Provokatör, belli, korkuyor.

Fabrikadaki bürosuna herkesi almıyor. Otomobilinde bile şapkasını başından çıkarmıyor. Bıyıklarını kesmiş. Esmer, yılan bakışlı. Mustafa Suphilerle beraberdi. Ankara'nın hazırladığı ölüm tuzağını biliyordu. Mustafa Suphileri denize döktükleri gece Trabzon valisi ona şölen vermişti. İğrenç bir yaratıktı. Bu fabrikatörün alçak bir provokatör, polis, gizli servis ajanı, kimliği Adana'da yayıldı. Parti komitesi, işçi sınıfı düşmanlarını, halk düşmanlarını, hainleri kamuoyuna duyurmayı, bu yılanların kimliklerini, cinayet ve hıyanetlerini herkese açıklamayı yararlı buldu. Bu provokatöre mektuplar yağdırıldı. Çok geçmeden adam Adana'dan kaybolup gitti.

Yapılan çıkış doğrudu. Ama bu provokatör bütün Adana'ya, bütün Türkiye'ye, herkese duyurulamadı. Böylesi bir şey yayınla olabilirdi. Bildirilerle, açıklamalarla, afişlerle olurdu bu. Gizli yayım, basın kendini acı acı dayatıyordu. Komite bu konuyu birkaç kez ele aldı, kararlar verdi. Uygulamaya geçemedi.

Bağda basım yeri kuruncaya kadar, pratik bazı eylemlere geçildi. Partiye üye alınanları, kazanılan sempatanları, kurulan, kurulmakta olan temel örgütleri ideolojik beslemek gerekti. Onlara partiyi, onun politikasını, programını, stratejisini, taktiğini, partinin yapısını, kuruluşunu anlatmak gerekti. Marksizm-Leninizm ilke ve ülkülerini ağızdan yaymak yetmiyordu. Bu ilkeleri propaganda etmek, yaymak için yazılı yayın gerekti. Bir program yapıldı: Küçük, el-cep broşürleri basmak. Önemli olaylarda çağırı, bildiri çıkarmak, açıklamalar yapmak.

Baskı araçları ilkeldi: Sapiograf. Bunun yerine steklografi kullanmak istendi. Bu, taşbasması gibi birşeydi. Mermer taş yerine, pencere camı, ya da büyükçe ayna taban oluyordu. Denendi bu yöntem. Pratik olmadı. "Pat" türü sapiograf daha pratikti. Tabağa

koy, pelte gibi birşey. Tabağı sıcak suya koy, hemen erir. Dök tepsiye, hemen donar, düz, cilalı "mermer" olur. Düz beyaz kâğıda çini mürekkeple yaz istediğini, sonra geçir pata. Bu pelür gibi birşey olur. Yüz kadar rahat basılır.

İlk çıkarılan broşür: "Lenin ve Komünist Partisi" oldu. Eniboyu küçüktü. Birbuçuk formaydı. TKP'nin kuruluşu, Leninci ilkeler anlatılıyordu. İ. Bilen için broşürün hazırlanması zor bir sınav olmuştu. Elinin altında Lenin'in yapıtları yoktu... Az sonra bunun arkasından: "Lenin ve Sendikalar", daha sonra, "Lenin ve Gençlik" broşürcükleri geldi.

Bu yayınlar komiteyi, çok toy, deneyimsiz üyeleri, sempatanları, kurulan ve kurulma süreci içindeki temel, taban örgütleri canlandırdı. Elde böylesi canlı, üyelerin kafalarını kurcalayan sorunlara yanıt verebilen materyallerin olması, kuru, basmakalıp propagandayı da göğüslüyordu...

Basılan broşürler elle, üstelik eski harflerle yazılıyordu. Eski, Osmanlıca yazıyı herkes yazamazdı. Düzgün, okunaklı yazısı olanlar vardı. Ama buna da konspirasyon, gizlilik yol vermiyordu. Zorluk bir türlü değildi. Adana'da o sıralar, mağazadan daktilo makinesi satın almak doğru değildi. Bu makineleri satan mağaza bir taneydi. Sonra herkes bu gibi şeylerde birbirini bilirdi. Bu iş için bir kişi görevlendirildi. Adana'nın zenginlerinden, Arap kökenli birisinin oğlu büro açıyor. Babasının verdiği sermayeyi yiyip bitiriyor. Satıyor bürosunu. Bürodaki daktiloyu aşırma bir elle, hem de ucuz tarafından, gene bir Arap komünistin kardeşi satın alıyor. Daktilo hemen kullanılmadı. "Yattı" bir süre...

Adana'da Arap azınlığın toplu oturduğu semt ayrıydı. "Fellah" diyorlar onlara. Bunların kendi töreleri, zagonları, gelenek, görenekleri var. İçte kapalıdırlar. Birbirlerini tutarlar. Birbirleriyle kavgalaşır, bıçak-

laşırlar. Zenginiyle, ağasıyla emekçisi karşı karşıyaydı. "Arap uşağı" dedikleri gençler vardı. Bunlardan makinistler, şoförler, fabrikalarda işçiler vardı. Bu kanaldan parti komitesi girdi Arapların "Fellâhlar" semtine. Öyle ki, Kasım biraz sonra, Adana'nın "ünlü" kebabçısı Diyap ağa ile tanıştı. Bu şişman kebabçının torununun, "sünnet düğünü"nde kirvesi oldu. Kebabçının dükkânı kentin tam göbeğindeydi. Memuru, polisi, ağası, hepsi gelirdi bu kebabçıya. Bir bakıma, burası "haber" dedikodu yeriydi...

Adana'nın güzü geldi. Yağmurlar geldi. Kasım'ın oturduğu tek katlı evin toprak damı delindi, odayı sel bastı. Ev, Kıbrıslı Rum mühendisindi. Mühendis damda, cezaevinde yatıyordu. Eşi ve iki çocuğu öteki odalardaydılar. Korkudan bağrışıyorlardı. Onları dindirinceye kadar gün açtı. Ortalık bataklığa dönmüştü.

Kasım artık yalnız değildi. Dayanakları vardı. Parti işleri artıyordu. Macar dostlarının yardımıyla fabrikada işe girmişti. Yalnız uykuya doyamıyordu. Gündüz fabrikada vardı yada. Gece, hemen işten sonra, ya toplantıda, randevuda, ya yazılacak bir yazının üstünde. Zayıflamıştı. Beslenmeden, paradan yana öyle eskisi gibi sıkıntısı yoktu. Çalıştığı fabrika yeniydi. Çırcırdı. Pamuk balyalıyordu. Makine dairesi, battal İsveç dizelleri grubundan oluşuyordu. Elektrik dinamosu, herşeyi kompleydi. Motorlar, transmisyon kayışları ve hele anbarlardan tozları çeken vantilatörler kıyamet koparıyordu. İnsan sağır oluyordu. Fabrika iki vardiya çalışıyordu. Üç makinist, iki yardımcı vardı. Makinistlerden ikisi de gece vardiyasına pek kalmak istemezlerdi. İkisi de birbirini çekemiyordu. Birisi denizciydi. Vapurlarda çarkçıymış. Ötekisi Topane'den çıkma. İkisi de "sosyalist" geçinirdi. İşbaşı giyer, boyunbağı takarlardı. Kasım'a karşı çekingendiler. Kasım onlarla tartışmazdı. Ama makinist yardımcılarını da ezdirmezdi. Gece vardiyala-

rına kalırdı. Bu, işine geliyordu. Gündüzleri serbest oluyordu. Onlar, daha çok, geceleri, "Halkevi" salonlarında kumar oynarlardı. "Sosyalistler" yamandı.

Fabrikanın direktörü, Şevket adında kısa boylu birisiydi. Adana'nın yerlisiydi. Mühendisti. Almanya'da okumuştı. Açık faşistti. Altında, cakalı bir spor otomobili vardı. Ağzı bozuktu. Geceleri sarhoş gelirdi. Önüne gelene çatarı. İşçileri tokatlar, küfrederdi. Anbarlarda, yabalarla pamuk aktaran Pomak işçiler vardı. İri-yarı delikanlılardı. Göçmendiler. Direktör bunlara çok yükleniyor, sövüyordu. Dev gibi adamlar ağlardı. Gelir, "makinist Kasım"a dert yanarlardı: "Ölmek daha iyi" derlerdi. Kasım, "Karşı koyun!" diyordu. Bir gece, direktör yine anbarları dolaşıyordu. Pomaklar yabalarına dayanmışlardı. Direktör yürüdü işçilerin üzerine. Belâsını aramış, bulmuştu. Elektrikler söndü, vantilâtörler daha da uğuldadı...

Direktör iki hafta görünmedi. İşe geldiği zaman hâlâ yüzü gözü çürükler içindeydi. "Geçmiş olsun diyenlere: "Arabayı hızlı sürdüm" diyordu... Bu "tımardan" sonra adam "nazikleşmişti". Genellikle fabrikada hava bir başka türlü esiyordu. Arnavut bekçiler ayaklarını denk alıyorlardı. Fabrikanın yanına baraka "dükkân" kuran Kayserili topal bakkal bile artık açıktan teraziye hile katmıyor, veresiye defterine bir yerine iki yazmıyordu. Kurtlu sucuk satmıyordu. Göbekli makinist, yağcı "gudula" Hasan'ı, kahveci çırağı gibi, öteye beriye koşturmuyordu. "Anlayışlı" olmuştu...

"Gudula" Hasan Kıbrıslıydı. Uzun boylu, kır saçlıydı. Aylığını Barba'nın meyhanesine yatırıyor. İçer, kafasını yumruklardı. "Gudula" tokmak dememiş. Kendisine takılan bu ad bundan geliyormuş. Kasım'la arası iyiydi. Diyojen bir hali vardı. "Feylesof" tu. Tanrıyla işi yoktu. Neyzen Tefvik'i severdi. Onun tekerlemelerini yinelerdi: "Anan yoktur, baban yoktur,

piçe benzersin Allahım" der, diliyle tespih çekerdi. Berduş alayındandı. Fabrikaları, patronları, atelye şeffelerini, işçileri, az çok ta polisi bilirdi. Mensucat'taki işçilerle arası hoştu. Bu fabrikada olup bitenleri bilirdi. Dokumacılarla meyhaneye giderdi. Oldukça haber "küpüdü"...

Kasım, fabrikada çok kalmadı. Parti işlerine az zamanı kalıyordu. Bu fabrikada dişe gelir, partiye kazanılır ögeler pek yoktu. Elektrikçi Akif olumlu bir tipti. Tesviyeci Hamit ataktı. İki de presci vardı. Bu işçiler, demiryolu deposu, onarım atelyesi işçileriyle yakınlık içindeydiler. Fabrika istasyonun yanibaşındaydı...

Tesviyeciyile elektrikçi, Kasım fabrikadan ayrıldıktan sonra partiye girdiler...

Parti örgütü geliyordu. Tarsus komitesi kuruldu. Mersin öyle. Demiryolu boyunca: Ceyhan, Osmaniye, Bahçe, içeriye doğru Kadiri'de artık aktif parti üyeleri vardı. Öğretmenler arasında bir gelişme görülüyordu. Burjuva aydınları başka havadaydı. Öteki aydınlara, küçük burjuvaziye tepeden bakıyordu. Zengin çocuklarının lüks yaşamı küçük burjuva aydınlarnı kızdırıyordu. Sınıf ayrışması süreciyle bu sürtüşmeler de hızlanıyordu...

Mersin'de liman işçileriyle demiryolcular kumpanyaya karşı bir direnişe geçtiler. Gündelikleri çok düşüktü, iş saatleri ölçüsüzdü. Başlıcası, işçilerin sendika, birlik kurmalarına hem kumpanyalar, hem hükümet karşı duruyordu. Mersin liman işçileri oldukça uyanıktı. Sendika kurmak, greve gitmek zorunluğunu duyuyorlardı. Bu havayı değerlendirmek, bundan yararlanmak, yığına inmek sorunu gündemdeydi. Adana İl Komitesi, durumu açıklayan, işçileri birlikte dayanışmaya çağıran bir bildiri yayınladı. Bildiri daktiloyle yazılmış, "pat"la çoğaltılmıştı. En önemlisi bildirinin altında, Türkiye

Komünist Partisi Adana Vilâyet (İl) Komitesi yazılıydı. Parti kamuoyuna, yığına, halka duyuruluyordu. Bu çıkışın yankıları, tepkileri çeşitli oldu. İşçi bir türlü, polis başka türlü tepki gösterdi. Merkez Komitesi'nde Vedat Nedimlerin, Şevket Süreyya Aydemirlerin tepkisi en aşağılıktı. O zamana kadar arayıp sormadıkları, ne bir yönerge, ne salık, ne bir öğütlemeye vermedikleri Adana örgütü akıllarına gelmişti. Kasım yoldaşı İstanbul'a çağırıldılar. Oysa Adana komitesi ateş üzerindeydi. Polis ortalığı araştırıyordu. Ankara'dan bir gizli güvenlik ekibi Çukurova'ya inmişti. Mersin'de aramalar yapıyordu. Soruşturmalar sürüyordu. Parti komitesi de, eylem ve atılımının sonuçlarından yararlanmaya, yakayı ele vermemeye çalışıyordu. Öylesi önlemler aldı...

Soruşturmalar bir sonuç vermedi. Ama yarı yolda kalıcılar, korkaklar, sallantılı öğeler de ortaya çıkıyordu. Bu çıkış, partiyi duyurma olayı parti örgütüne bir canlılık getirmişti. Parti işinde çürükle sağlamı ayırma sürecine yardım etmişti. Parti İl Komitesi, kendi yayın organı olarak, gizli bir aylık dergi çıkarma kararı aldı. Bunu uygulamaya koydu. Derginin adı: "Projektör"dü. Boyutu küçüktü. İlk sayısında Mersin çıkışı başa alınıyordu... Mersin çıkışı, 1927'de patlak veren ünlü demiryolcular grevine önsözdü...

Komitede bazı önlemler almak gerekiyordu. Önce, yedek, çok daha gizli bir grup oluşturuldu. Baskın, tutuklama olursa onlar komiteyi yürüteceklerdi. Grubun başına Osman Çerkez verildi. Osman, komiteden ayrıldı. Grup üç üyeden oluşuyordu. Osman ötekileri biliyordu. Ama hiçbiri birbirini tanımıyordu. Aralarında bir parola saptandı. Kasım'dan başkası bu işin içinde değildi. Osman İslahiye'ye taşındı... Adana deposunda bir temel örgüt — hücre oluşmuştu. Sekreteri Kazancı İsmail'di... Komite bu hücreye ayrı bir önem veriyordu. Kasım Benekli, bu temel örgütün toplantılarına, başka bir adla, arasıra

katılıyordu. Toplantılar, açık havada, çoğu kez Seyhan ırmağının kıyılarında oluyordu. Çoğu kimseler, geceleri, bu ırmağın kıyılarında, uzun donlarla, suya girer, yüzerlerdi. Komünistler de bunu yapıyordu. Ne polisin, ne hiç kimsenin aklına birşey gelmiyordu. Toplantılar verimli, serin serin oluyordu...

Merkez Komitesi'nin mektubu komitede okundu. Kısa bir rapor hazırlandı. Çalışmaların dökümü verildi. Adana örgütünün, İl Komitesi'nin, Çukurova çapında, bir parti konferansına hazırlandığı yazıldı. Konferansta görüşülecek sorunların saptandığı belirtildi. TKP'yi halka, yığınlara duyurma girişimi özellikle vurgulandı. Rapor oportünizme, uyuşukluğa, ilkesizliğe karşıydı.

Kasım Benekli, komitenin raporunu şifreledi, küçük bir bavulun kapağına monte etti. Ve trene bindi. Ver elini İstanbul, dedi...

ÇATIŞMA

Kasım Benekli bu kez trende rahattı. Birinci yere bilet kestirmişti. Kadife koltuğa kurulmuştu. Elindeki "kimlik" cüzdanından başka, çalıştığı fabrikadan bir de "bonservis" vardı. Ne olur, ne olmaz diye, elindeki minicik şık bavulunu çift kapaklı yaptırmıştı. Komitenin yayınladığı önemli belge ve el broşürçüklerini valize monte etmişti.

Trende, bir yıl önceki arama yoktu. Ama gene de Güney ve Doğu illerinden gelen yolcular göz altında tutuluyordu. Kürdistan'da baskı, tepeleme birliklerinin arama-taramaları sürüyordu.

Tren rötar yaptı. Haydapaşa'ya geç geldi. Yolcular son vapura zor yetişti. Galata köprüsündeki "tütüncü" kapamıştı gişesini. Zorluk çıkmıştı. Kasım'ın başka

randevu yeri yoktu. Kasımpaşa'da Tahtakadısı sokağı vardı. O da olamazdı. Nerdeyse gece yarısıydı. Kurtuluş'a (Tatavla'ya) gitti. Rum yoldaşlardan marangoz Zaharyadis'in kapısını çaldı. Bu yoldaş konspirasyon konusunda pek titizdi. Eskilerdendi. Partinin İstanbul örgütünün durumunu aşağı yukarı biliyordu. Kasım'ı, yine parti üyesi başka bir marangozun evine geçirdi. Kasım, o yoldaşı da tanıyordu. Adı Kolumenos' tu. İki kardeşiler. Birisi Beyoğlu Semt Komitesi'nde idi. Özveriliydiler. Bu kardeşlerden büyüğünü Yunanistan'da faşistler, komünist ozan Beloyanis'le birlikte kurşuna dizdiler.

Kasım marangoz yoldaşlardan partinin durumu, İstanbul örgütünün çalışmaları üstüne bazı veriler, düşünceler edindi. Konuşmaların ana sorunu partinin o günkü durumuydu. Öğrendiği şey parti yönetiminin, Merkez Komitesi'nin oportünizm bataklığına daha da saplandığıydı.

Hükümet ceza yasasında değişiklik yapıyordu. Buna uygun bir de "af" çıkardıydı. Cezaevlerinde yatan komünistler de bunda yararlandılar. 1925'te Ankara "İstiklâl Mahkemesi"nde ceza yiyen grup, böylece, bir yıl sonra hapisten çıktılar. Burjuvazi, memlekette gerici güçlerle, komprador ve ağalarla uzlaşma yolunu daha da açıyordu. Bunu yaparken ileri eğilimli aydın kesimine karşı da bir "tatlı-sert" taktiği kullanıyordu. Bu taktik, sallantılı, yarı yolda kalıcı öğeler üzerinde etkili de oluyordu. Hapisten çıkanlardan birçoğu çekti gitti. Oportünist gruptan Şevket Süreyya Aydemir gibileri, Politik Büro'ya yeniden gelip yerleşmişlerdi. Bunlar, partiyi tümüyle kontrollerine almak çabasıındaydılar.

Ama parti içinde, partinin yapısında yeni bir oluşum süreci başlamıştı. Oportünizme, uyuşukluğa karşı direniş canlanmıştı. İllerde yeni parti komiteleri kuruluyordu. Bu komiteler yığınlara iniyor, eylemlerle

bağlanıyor, fabrikalara giriyordu. Eskişehir, Adana, İzmir, İstanbul, Ankara, Balıkesir, İzmit, Samsun parti komiteleri iyice ayağa kalkmışlardı. Bunların hepsi, TKP'yi işçilere, köylülere, halka, yığınlara, kamuoyuna duyurma çabaları içindeydiler. Merkez Komitesi, Politik Büro bu parti örgütleriyle ancak pamuk iplikle bağlıydı. İl komiteleri parti tüzüğünden ayrılmıyorlardı. Yetkilerini kullanıyorlardı. Sıkı disiplin ve konspirasyonu uyguluyorlardı. Merkez Komitesi'ndeki oportünist kliğin partiyi burjuvazinin kuyruğuna bağlamak, partiyi işçi sınıfından, yığınlardan yalıtılmaktan başka bir şey olmayan politikasına, yönetimine de boyun eğmiyorlardı.

Merkez Komitesi'nin yayın organı, bir gazetesi yoktu. Bu boşluğu il komitelerinin çıkardıkları yayınlara dolduruyordu. Merkez Komitesi, komitelere yöntem veremiyordu. Politik Büro, il komitelerine ağızdan, o da çok seyrek, yönerge ve buyruklar salıyordu. Merkez Komitesi, savaşın, politik yaşamın dışında kalıyordu. Bu parazit bir urdu. Partinin gelişmesini engelliyordu.

1926'da, Viyana'da partinin Konferansı toplanmıştı. Partiyi kalkındırmak, onu yığınlara bağlamak, onu canlandırmak, uyuşukluktan, pasiflikten kurtarmak yolları aranmış, öneriler yapılmış, kararlar alınmıştı. Bu kararların başında: Fabrikalarda, işyerlerinde, mahallelerde, olanaklar ölçüsünde her yerde temel örgütler — hücreler sırasıyla semt, il komiteleri kurmak geliyordu. Bu örgütleri devrimci, Leninci ilkelere oturtmak. İdeolojik savaşı güçlendirmek. Partinin politikasını yığınlara yaymak. Partinin strateji ve taktiğini açık seçik göstermek, bunu işçi sınıfına açmak, ona mal etmek. Bu da basınla, yayınlara, aktif propaganda ve ajitasyonla olurdu. Konferansta Merkez Komitesi'nin yayın organını çıkarmak sorunu uzun uzun tartışıldı. Lenin'in: Gazete yalnız

kollektif propaganda ve ajitasyon aracı değil, üstelik kollektif bir örgütleyicidir ilkesi kabul edilmişti. Bunun üzerinde delegelerden Nâzım Hikmet, Baytar Mehmet, Hamdi Şamilof ayak diremişlerdi. Alınan kararların içinde önemli daha iki tanesi vardı. Birisi, partinin yeni programını, 1922'de Ankara'da toplanan 2. Kongre'nin önerisine uygun olarak hazırlamak. Ötekisi, kongreye gitmek, bu yüksek forumu hazırlamak.

Viyana Konferansı'nda alınan bazı olumlu kararlar, Şefik Hüsnü Değmer'in dayatmacasıyla, gene o konferansta Merkez Komitesi sekreterliğine getirilen provokatör Vedat Nedim'lerin elleriyle kenara savuruldu. Vedat Nedim, Şevket Süreyya Aydemir, bu grup bilinçli, metodik olarak partiyi yığınlardan koparmaya, onu halka, kamuoyuna duyurmamaya çalıştılar. Onların taktiği, partiyi ismi var, cismi yok bir kuşa çevirmektir. Böylesi bir tutum, böylesi bir "parti" burjuvazinin işine geliyordu. Burjuvazi Aydemirleri "afla" salıverirken onlara böylesi bir görev yüklüyordu. Merkez Komitesi'ne çöreklenen bu ajan provokatörler, partinin adını bile halka duyurmak istemiyorlardı.

O dönemde partinin içinde oportünist yönetime karşı çıkışlar, Vedat Nedim — Şevket Süreyya kılığıyla çatışma özellikle bu partiyi duyurma sorunu üzerinde toplanmıştı. Onlar, il komitelerinin kendi öz adlarıyla bildiriler yayınlamalarına karşı ateş püskürüyorlardı. "Partiyi işâ ediyorlar" diyorlardı. Daha şirretçesi ve alçakçası: "Partiyi polise ihbar ediyorsunuz" yaygarasını koparıyorlardı. Çatışmalar öylesine sertleşti, öylesine bir yol aldı ki, bu temel sorun Komintern'e götürüldü. Bu durumda Şefik Hüsnü Değmer, Vedatları savunamaz oldu. Komintern, durumu yerinde incelemek için, Türkiye'ye bir temsilci gönderdi. Kitagaroski adındaki bu yoldaş, oportünist yönetime karşı savaşınlara hak verdi. Bu çatışma, Vedat Nedimler partiden kovulduk-

tan sonra da daha başka biçimlerde sürdü gitti. Savaş çetindi. Oportünist yönetimin köklerini sökmek kolay değildir.

Vedat Nedimlere karşı savaşımın, partiyi yığınlara duyurma girişiminin açık çatışmalara dönüştüğü bir dönemde, il komitelerinin başındaki sorumlu, enstürüktör — destekçi yoldaşları İstanbul'a çağırdılar. Adana'dan Kasım Benekli, İzmir'den Aziz — Hüsamettin Özdoğu, Eskişehir'den Şakir — Suphi, Ankara'dan Seyfi usta ve öteki illerden daha başkaları geldiler. Seyfi usta, 2. Kongre'de Ankara'dan, işçi kesiminden Merkez Komitesi'ne seçilmişti. Partiye bağlılıkta, özverilikte, komünist morali temiz tutmakta herkese örnekti.

Merkez Komitesi'nde görüş ayrılıkları, çekişmeler vardı. Salih Hacıoğlu kenara itilmiş bir durumdaydı. Merkez Komitesi üyelerinin Marksist düzeyi çok sığıdı. Kimi aşınmıştı. 3. Kongre'de Şefik Hüsnü kolunun Merkez Komitesi'ne soktuğu üyelerin içinde çürük, polis ajanı olanlar çıktı. Hemşinli "Ana" Mahmut bunlardan birisiydi. Bu adam Kasım'ı da, İ. Bilen'i de 1920 yılından, Kurtuluş savaşı günlerinden tanırdı. Bunlar çeteyken, Mahmut'un amcasının Maltepe'deki konağını altüst etmişlerdi. Mahmut'un amcası, İstanbul'daki İngiliz servisinin şefi kolonel —albay— Maksuvel'in ajanıydı. Konağı bu işlerde kullanılıyordu. "Ana" Mahmut sırasını getirir, amcasına söverdi. Bu da bir numaraydı. Mahmut, Vedat Nedim'in en has adamıydı. Yalnız, Kasım'ın soyadını bilmezdi. Anadolu demiryolu kumpanyasında memurdu. Haydarpaşa'da Alman direktörün yanında çalışırdı. Genellikle parti için, özellikle İ. Bilen için tehlikeliydi. Bolşevik Baba Mehmet Kasım'ı uyarmıştı.

Adana'dan geleli bir hafta olmuştu. Hamdi Şamilof Alev yoldaş, Merkez Komitesi'nde Örgüt Bürosu şefiydi. Bir gün, Kasım yoldaşa: "Polit Büro'ya gidiyo-

ruz" dedi. Gittiler, Kadırğa'da, uzunlamasına, tahta, eski bir konak. Kimbilir hangi paşadan, hangi "soylu"dan kalmaydı. Kasım'ı kapıdan iri yarı iki kişi karşıladı. Bunlar iki kardeştiler. Kasım onları Moskova'dan, üniversiteden tanıyordu. İki zengin çocuğuydu bunlar. Boylu posluydular, kafaları koftu. Yüreksizdiler. Cakalıydılar. 1920 yıllarında İstanbul'dan Anadolu'ya çıkmışlar. Yolda dümen kırmışlar, geçmişler Kafkaslara. Serüvenci. Azerbaycan'da kalmışlar. Partiye girmişler. Moskova'ya, üniversiteye bu yoldan gelmişler. Memlekete dönünce, gelip baba konağına oturmuşlar. Şık giyinmişlerdi. "Soylu" olduklarını göstermek istiyorlardı. Bu iki kardeşten büyüğünün adı Fahri, küçüğünün Şadan'dı. İkisi de Kasım'a üniversitedeki parti adıyla seslendiler. Büyüğü "soylu" formunu tam almamıştı. "Yoldaş" diyordu. Küçüğü Şadan, "bey" olmuştu.

Hamdi Şamilof, görünüyordu bu konağa ilk gelmiyor. Sofaları, koridorları rahat geçiyordu. Konağın tahta merdivenleri pek gıcırdayordu. Üst kat ta, altı gibi loştu. Genişçe bir sofa. Yerde minderler. Kocaman bir mangal. Daracık sedirler. Birisi sedirin bir köşesine ilişmiş. Ayağa kalktı. Tıknaz, ablak suratlı. Sırttı: "Ooo! Siz de mi buralardasınız Marat yoldaş..." dedi. Bu kişi Hüseyin Sait adında birisiydi. Kırimlıydı. Bolşevikler Partisi'ne 1919'larda girmiş. Türkiye'ye gelmiş. Mustafa Suphi'yi tanıyormuş. Dalaveracıydı. Sonradan partiden bağlarını kökünden kesti. Aracı, üstenci oldu. Milyoner oldu. Gene sonradan öğrenildiğine göre, partide görevrimi kötüye kullanmış. Mustafa Suphileri Ankara'ya jurnallayan Mehmet Emin ve Süleyman Samilerle ilişkileri varmış. Konağa bugün niye gelmişti? Kasım'a neden: "Marat yoldaş... Marat yoldaş..." diye dil döküyordu?...

Bu adam da Kasım'ı üniversiteden tanıyordu. Üstelik Baba Mehmet'le teyze çocukları olduklarını da

biliyordu. Yalnız Kasım adını bilmiyordu. Sonra, Üniversiteden sonra nerede, ne olduğunu da, söylememişlerse bilemezdi.

Marat adına gelince. Bu, İ. Bilen Yoldaş'ın, 1923 yılından bu yana parti adıdır. İ. Bilen onlarca ad ve soyadları kullanmıştır. Bir defasında, İstanbul başsavcısının karşısına tutuklu çıkardıkları zaman, dosyasından tam 36 ad ve soyadı çıkmıştı. Bilen şaşırmamıştı. Savcı da, sıraladığı soyadlarını ispatlayamamıştı. Bilen, uzun süre polisin eline düşmemişti. Aranıyordu. 1927'de, bir aramada, Çamlıca'da bir yoldaşın evinde, Bilen'in bir fotoğrafı polisin eline geçmişti. Panama şapkalı, dumanlı gözlüklü, sakalsız, bıyiksiz bir betik. Polis her yakaladığı komüniste, ya da komünist sandığı her tutukluya bu fotoğrafı gösteriyordu. Kimi dayaktan kurtulmak, kimi dayağa dayanamamak nedeniyle, kimi de bile bile, belâyı baştan savmak için gösterilen fotoğrafa bir ad uydurmuştu. Kimileri de, polisin sorduğu ada evet demişti. Sözün kısası, bu adların içinden kimse çıkamazdı.

Marat adını ona Nâzım Hikmet koymuştur. Üniversite'de, dersliklerde duvarlara devrimcilerin resimleri asılırdı. Bir derslikte: Robespiyer, Danton, Marat duvara sıralanmıştı. Büyük Fransız devriminin başları sergilenmişti. Nâzım daha sonraları, bu adları "İhtilâl-i Kebir" — Büyük Devrim koşuğunda kalıba döktü, sıraladı: "Yaşasın Marat!... doğan, ölen, doğan hayat!..." deyip kesmiştir.

Kadırğa'daki konakta Kasım'ı büyükçe bir odıya aldılar. Pencereleleri cumbalı, kafesliydi. Yere halı seriliydi. Eğri bacaklı, oval bir masanın başına iki kişi oturmuştu. Şamilof yanda, iskemledeydi. Masa başını Vedat Nedim'le Şevket Süreyya tutmuştu. Vedat Nedim'le ilk karşılaşmasıydı Kasım'ın. Bakışları, duruşu bir sıçanı andırıyordu. Aydemir'in gözleri gene öyle çipildi. Kasım

onu iyi tanıyordu. Çipil gözlü dudaklarını yalıyordu. Onun bir alışkanlığıydı bu. Konuşmaya başlamadan önce sanki dudaklarını yağlıyordu. Vedat Nedim pek şıktı. Bir oyuncak gibiydi. Boyunbağını düzeltiyordu. Gıdıklanır gibi oldu. Kendisine çeki-düzen verir oldu. Kurusıkı başladı. Kekelemedi. "Marat yoldaş, nedir o yaptıklarınız? Parti disiplinini çiğniyorsunuz. Kim izin verdi size beyanname çıkarasınız, altına Türkiye Komünist Partisi Adana Vilâyet Komitesi adını basasınız diye? Bu ne demektir? Anarşidir bu. Gizliliği bozmaktır bu..."

O esti, savurdu. Sözü çipil gözlü aldı. Dudaklarını de yalıyordu. "Bize menşevik diyorsunuz. Neymiş menşevikliğimiz? Görelim bakalım. Gelişmelerin, hayatın dışında yaşıyorsunuz. Cemiyette bugün bir ahenkleşme, bir istikrar seyri başlamıştır. Halk sükûne muhtaçtır. İşçi sınıfı kendisini nasıl toparlayabilir? Biz bugün ortalığı dağdağaya vermeden, teşkilâtımızı beriye kışkırtmadan hazırlık yapmalıyız. Beklemeliyiz. Beklemesini bilmeyenin, acele edenin etekleri ayaklarına dolaşır. Sizinkisi polisi, hükümeti üzerimize kışkırtmaktadır..."

Çipil gözlünün dudakları iyice köpürmüştü. Gözleri daha da bulanmıştı. Hamdi Şamilof sigara üstüne sigara tütürüyordu. Parmaklarıyla dik saçlarını tarıyordu. Ne söyleyeceğini, ne yapacağını bilmiyordu. Ötekiler, lâfı biri bırakıp biri alıyordu. Şamilof: "Bakalım, o da söylesin" diyebildi.

Kasım yoldaşın hiçbir açmazı yoktu. Soruları yanıtlamak hiç zor değildi. Durum sinirlenmeye hiç gelmezdi. Hem soğukkanlı, hem atak olmak gerekti. Sorular sinsî, provokatörceydi. Bununla birlikte, yalanlanamaz bir gerçek iyice ortaya çıkmıştı. Partinin başını tutan bu oportünistler işçi hareketini, en başta onun partisini — Komünist Partisi'ni burjuvazinin dene-

timi altına sokmak, burjuvazinin kuyruğuna takmak, onu battal durumda bırakmak istiyorlardı. Partiyeye atsineği, kene gibi yapışmalarının nedeni buydu. Onları kaleyi içinden almaktı. Daha açığı, burjuvaziye ajanlıktı.

Sonra. Bunlar yılmasına yılmışlardı. Burjuvazinin sıralarına geçerken Komünist Partisi'ni de peşlerinde alıp götürmek yolundaydılar.

Kasım yoldaş, sırasıyla dayatılan soruları yanıtladı. En başta partinin tüzüğünü ve Viyana Konferansı'nın kararlarını öne sürdü. "Parti tüzüğünün dışına çıkılmamıştır. Tüzüğe uyulmuştur. Tüzük, komitelere çağrı, bildiri çıkarmak yetkisini tanıyor, veriyor. TKP'yi işçi sınıfı, emekçi yığınlara, bütün halka, kamuoyuna duyurmak gizlilik ilkeleri bozulmamıştır. Disiplinsizlik yoktur. Bunları, "anarşi"yi nereden çıkarıyorsunuz? Eğer polis TKP'yi "bilmiyor", bundan "haberi yok" diyorsa ya "aldanıyorsunuz" ya da işçi sınıfını, halkı, kamuoyunu aldatıyorsunuz. Eğer parti çalışmıyor, varlığını halka duyurmuyorsa "yok" demektir. Ya da polis partinin "yakasını bırakmıştır" demektir. Bu, polis ajanlarını savunmaktır..."

Vedat Nedim'in soluk benizi, suratı kıpkırmızı kesilmişti. Çipil gözlü dudaklarını delice yalıyordu. Kasım sözünü sürdürüyordu: "Parti örgütleri havada kurulmuyor. Fabrikalarda, işyerlerinde, köyde, kente kuruluyor. Toplumun, yaşamın, politik-sosyal yaşamın "dışında" birşey yapılmıyor. Siz, bugünkü toplumda "ahenk"ten, bir "istikrar"dan söz ediyorsunuz. Yok böylesi birşey bugünkü kapitalist Türkiye'de, burjuvazinin diktatorası var. Sınıf savaşı var. İşçi sınıfıyla burjuvazi arasında boğuşma var. Emperyalistlerin yurdumuzda eski konumlarını yeniden geri alma girişimlerine, onlara destek olan kompradorlara karşı halk içinde bir direniş var. Bunun "ahenk" neresinde? Hükümet yasalar

çıkartıyor. Kendisinin ekonomik, politik durumunu, konumunu güçlendirmek için. "Takrir-i Sükün"le dinginlik, "Teşvik-i Sanayi", "Ticaret ve Sanayi Odaları" yasalarıyla burjuvazi kendi gelişimini sağlama bağlamak istiyor. İş yasasını Meclis'te askıya aldı. İşçiye yasal hak, demokratik hak tanımak istemiyor. Bunun karşısında susalım mı istiyorsunuz? Esnaf loncaları kaldırılıyor. Yeni yasalar konuyor. Lonca sisteminin kalkması iyi. Esnafı, zanaatçıları baskı altına alan önlemlere, yasalara karşı çıkmayalım mı? Komünist Partisi bu katmanları, dükkânını kaybeden, işçi sınıfına akan bu yığınları savunmazsa, biz savunmazsak kim savunacak? Haliç'te kayıkçılar, maunacılar polislerle, üstlerine sürülen askerlerle vuruşuyor. Silâhlar patlıyor karşılıklı. Merkez Komitesi, siz, "dinginlik" deyip kulaklarınızı bu silâh seslerine tıkıyorsunuz, olaylara gözlerinizi kapıyorsunuz. Sonra size "menşevik" demelerine kızılıyorsunuz. Bu tutumunuzla size "menşevik bozması" da derler..."

Parti komiteleri, tüzük gereği, konferanslarını yapmak istiyorlardı. Vedat Nedimler bunun sözünü bile duymak istemiyorlardı. Tartışma ve konuşma iyice sertleşti. Kasım'a, "bu tutumunla Adana'ya gidemezsin. Gitsen gitsen Kontrol Komisyonu'na gidersin" dediler.

Kasım Benekli, Kadırğa'daki küf kokan konağın kapısını vurdu, çıktı. Hava soğuktu. Akbıyık'tan vurdu Kumkapı'ya. Niye böyle ters yol tuttu. Karnı açtı. Kumkapı'da "Asmalı meyhane"de ızgara uskumru yemek istedi.

Tör-Aydemir takımı "kolları sıvadı". Kadırğa'daki konağın büyük oğlunu Adana'ya gönderdi. Gene bunun hemen peşi sıra "ince hesaplar" kurdular. "Ayr buyur" oyununa geçtiler. Aziz'i —Hüsamettin'i— İstanbul İl Komitesi'ne sekreter yaptılar. Her iki oyun da ters, onların beklemedikleri sonuçlar verdi. Adana'ya gönderdikleri "soylu" adam, haftasına varmadan, apar

topar geri döndü. Adana Komitesi ona hiç yüz vermemiştii, tanımamıştı. Bu gelişmeler Merkez Komitesi'ne yansıdı. Sürtüşmeler arttı. Örgüt Bürosu'na Elektrikçi Nuri'yi getirdiler. Nuri işçiydi. Ankara örgütündendi. Almanya'da o da Spartaküsler'e katılmıştı. Çalımlıydı. Onun da oportünist grupçuklar arasında kendine göre "ince hesapları" vardı. Hüsamettin'le arayı bulmak istiyordu. Hüsam'ın kızkardeşiyle bir zamanlar, Ankara'da nişanlıymış. 1925'te "İstiklâl Mahkemesi"ne düşmüş. Konya cezaevini boylamış. Nişan bozulmuş. Bir yıl sonra o da "af"fa uğramış. Artık pek öyle sıkıya gelmek istemiyor. Oportünistlere karşı kesin bir tutum aldığı da yok. Merkez Komitesi'nde ikircikli bir hali vardı.

O dönemde İstanbul İl Komitesi gizli "Alev" gazetesini çıkarıyordu. Pek silikti. Emeğe, kâğıda yazık oluyordu. Hüsam, Kasım'ı yardıma çağırırdı. Boş gezmekten, kaldırım mühendisi olmaktansa, böyle bir parti işinde çalışmak bin kat hayırlıydı. Kasım, Beyoğlu Semt Komitesi'nden açıkgöz iki yoldaşla bu işi üstüne aldı. Yazı yazmak zor değildi. Başta, zor olan yer bulmaktı. Araç: daktilo makinesi, basacak aygıt bulmaktı. Yazı makinesi bulundu. Mumlu kâğıt, çoğaltma makinesi hemen bulunamadı. Şapiografa — pata başvuruldu. El yazısı kalktı. Yeni düzenlemeyle "ALEV" adının altına Türkiye Komünist Partisi İstanbul İl Komitesi organı başlığı çekildi. Partiyi yığınlara duyurmak savaşı yürüyordu. Sonradan Hamdi Şamilof Alev soyadını buradan almıştır. "Alev" çok ilkel basılıyordu. Gene de baskı ve dağıtım işleri birbirinden kesinlikle ayrılmalıydı. Bu yola gidildi. Bu girişim, Türkiye çapında illegal bir organ için hazırlık niteliğindedeydi. İki yıl sonra, 1929'da, şimdiki "Atılım" biçiminde, o boyda, gizli "Komünist" gazetesini, TKP Merkez Komitesi organı çıktı. "Komünist" baskı makinesinden, çarktan çıkmaydı. Gizlilik tekniği o günün olanaklarına, tekniğine göre yüksekti. Artık o

sırada Kasım daha birkaç ad ve soyadı değiştirmişti. Gizli basım işlerinde biraz daha ustalaşmıştı.

Adana Komitesi'nin dayatması üzerine, bir de Kasım'ı "uzağa atmak" düşüncesiyle onu yeniden Adana'ya gönderdiler. Bu arada Şefik Hüsni (Değmer)'in içi rahat edememişti. Kasım yoldaşın cezalandırılmasını istemişti. Daha sonra, esnafları, zanaatçıları, yıkılan orta katmanları işçi sınıfıyla eylem, savaş birliği kurmaya çağırın belgiler yaymaktan ötürü "Marat'ın partiden ihracını" Merkez Komitesi'ne yazılı sunmuştur. Ama bunu ne Merkez Komitesi'nde, ne Komintern'de söktürebildi. Bu olgu, oportünizmin başını kimlerin çektiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Kasım, artık bu adıyla Adana'ya dönünce garantide olmayacaktı. Başka adla dönmek daha çetrefil bir durum yaratacaktı. Çift kimliğe geçti. Hasan Çamlı işine geliyordu. O da Kasım Benekli gibiydi. Her ikisi de yurt dışındaydılar.

Bu arada başından bir "vukuat" geçti. İki yıl önce, 1925'in başında, parti "Komünist Manifesti"ni legal basmıştı. Hükümetin bunu toplatacağı önceden kestirildiği için bu kitaplar ayrı ayrı yerlere depo edilmiş, saklanmıştı. Bu depolardan biri Mahmutpaşa'da, eski Bizans bodrumlardan birinde kunduracı Nuri Usta'nın anbarıydı. Yola çıkmadan bir gün önce Kasım, isterseniz Çamlı deyin, gitti Nuri ustanın "anbarından" büyükçe bir paket aldı. Nuri usta İstanbullu'ydü. Kuruydu. Hoş, alaycıydı. Güzel, çekici, çoğu kez düşündürücü bir dili vardı. Filozofluğu da severdi. Çanak-kale cehennemini anlatırken üstünde hiçbir filozofluk kalmazdı. Arıburnu'nda bir obus onu canlı canlı toprağa gömmüştü. Çıkarmışlar topraktan. Ayıldığı zaman gökte yıldızlar salkım salkımış. Nuri usta 1920'lerde Bolşevik Baba Mehmet'le tanışmış. Araları hep iyiymiş. Yataklık etmiş kentiçi çetelere. Onun şimdiki anbarı, o zamanlar

silâh deposuymuş. Daha sonra TKP'ye girmiş. Nuri usta, Manifest'i depoladığını, birkaç kez, kendi deyimiy-le, "Bu mübareği açıp okuduğunu, ama pek anlayamadı-ğını" söyledi. Nuri usta için biraz zordu onu okuyup anlamak. Üstelik de Türkçe çevirisi çok ağıdalydı. Arapça, Farsça, Fransızca deyimler, terimler karmakarışık-tı. Kasım, Nuri ustanın bu zorluğuna yardım etmek istedi. Lâfa tutuldular, vakit çok geçti. Gece yarısı oldu.

Kasım, Nuri ustayı Manifest'le, bir gaz lâmbasının ışığı altında başbaşa bıraktı. Dükkândan çıktı. Mahmut-paşa'nın başından, Kapalıçarşı'nın önünden vurdu Nuru-osmaniye'ye. Yangın yeri. Yıkık duvarlar. Birden dikili-verdi yolun üstünde biri. Adam orta kıyımdı. Elinde bir tabanca tutuyordu. "Eller yukarı" dedi. Kasım'ın kafa-sından şimşekler geçti. "Polis mi?" "Çaylak mı?" Ada-mın sesi kesikti. Kasım ellerini kaldırınca koltuğundaki paket yere düştü. "Paatt" etti. Adam bir gölge gibiydi. Eğildi paketin üstüne. Kasım bir zamanlar azıcık boks yapmıştı. 1920'de, İstanbul'da Tünelbaşı'nda Amerikan denizcilerinden burnuna kötü bir yumruk yemişti. Bu yumruk ona boksa çalışmayı öğretmişti. Karşısındaki gölge aşağı eğilince, Kasım adamın sağ bileğine sertçe bir "kılıç" attı. Sol yumruğunu herifin çenesine yerleş-tirdi. Gölge yere serildi. Elindeki tabanca birkaç metre öteye fırlamıştı.

Kasım paketini aldı, "ganimet" malı tabancayı cebine soktu. Yürüdü, gitti. Arkasından boğuk bir ses geliyordu: "Poliss... poliss.. imdat..."

Herif acemi çaylakmış. Elindeki tabancanın nam-lusunda mermi yokmuş. Şarjöründe bir fişek. Onun da kapsülü çürükmüş. Çakmışlar, almamış. Boşuna deme-mişler: "Silâhın dolusu bir kişiyi, boşu iki kişiyi korkutur". Gene de Kasım kârlı çıkmıştı o geceki "vukuat"tan.

Kasım Adana'ya iner inmez, belinde getirdiği

"ganimet"i Arap Süleyman'a armağan etti. Süleyman yoldaş iri yarıydı. Brovning tabanca avucunun içinde kayboldu. "Çok sağol" dedi. Ama, "Bu oyuncakla ne yapacağız?" der gibi başını salladı.

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ – 1

“Dev”in yazarı S. Üstünel, Türkiye komünist ve devrim hareketinin önderlerindedir. Üstünel bugün de TKP'nin kumanda köprüsünde, yönetiminde en başındadır.

Üstünel'in yazdığı ‘DEV’ yol ayırımında, çetin koşullar altında savas veren komünistler, ilericiler, devrimciler için yol gösterici bir yazıdır. Üstünel bu yazısında, Dimitrof' la Türkiye ve TKP

üzerinde konuşmalarını aktarıyor. S. Üstünel ve Reşat Fuat Baraner'in Dimitrof'la yaptıkları bu konuşmalar, Dimitrof'un Türkiye komünistlerine yönelttiği eleştiriler, 1973'ten sonra gelişen şu içinde bulunduğumuz ortamda gerçekten çok önemlidir. Dünümüze, bugünümüze ışık tutucudur.

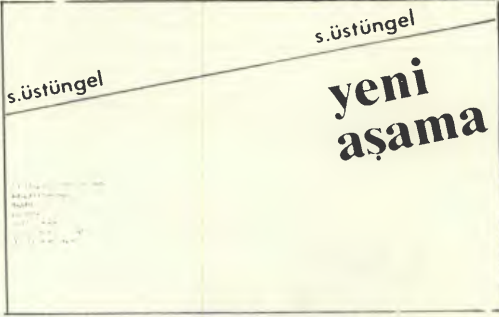

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ – 2

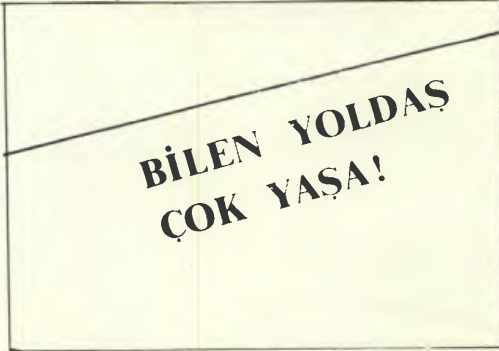

İşçinin Sesi yazılarından derleme olan bu kitapçık bunalımın süregen olduğunu vurguluyor.

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ – 3

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ – 4

İşçinin Sesi Dizisi kitapçıklarını ve yayınlarını
56 Mansfield Road, Ilford, ESSEX, ENGLAND
adresinden isteyiniz.

İŞÇİNİN SESİ DİZİSİ 5

R. Yürükoğlu

Emperyalizmin zayıf halkası Türkiye

Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri İ. Bilen Yoldaş, 29-30 Haziran 1976 tarihlerinde Berlin'de toplanan Avrupa Komünist ve İşçi Partileri'nin Konferansı'nda yaptığı konuşmada, "Partimiz Türkiye'de anti-emperyalist, demokratik hareketlerin güçlenmesinin objektif koşullardan doğduğuna, zıtların gittikçe sivrileştigiğine, ...Türkiye'nin emperyalizmin zayıf noktası olduğuna inanıyor" dedi. Türkiye işçi sınıfının "genel kurmayı", öncü partisinin önderi tarafından ortaya konan bu fikir, Türkiye'de devrim hareketi için son derece önemlidir.